

**ARİSTOTELES VE COENEN MERKEZLİ ANALOJİ TEORİSİ
KAPSAMINDA SAİT FAİK'İN İLK DÖNEM HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ¹**

**A GENERAL LOOK AT THE FIRST PERIOD STORIES FROM SAİT FAİK
İN THE CONTEXT OF ARİSTOTLE'S AND COENEN'S ANALOGY THEORY**

Mehmet Akif DUMAN*

Öz

Analoji teorisi, metaforun temel elementlerinin (tarafeynin ki bunlar müşebbeh ve müşebbehün bihtir, yani benzeyen ve kendisine benzetilen) bir benzerlik ile birbirine bağlanması gerekliliğinden dolayı en mühim teorilerden biridir. Teşbih esasına göre ilerleyen metaforik yapıların her birini metafor saymak mümkün olmayacağı ve bu ayrım daha en başta Aristoteles'in tanımı ile sabitlenemediği için teori ciddi anlamda tadilata ve tamirata ihtiyaç duyar. Aristoteles'in Poetika'daki (1457b 6-9) tasnifinin son kısmı; yani dördüncü taşıma türü "analoji" esaslıdır. Lausberg'e göre Aristoteles'in metafor tasnifinin ilk iki türü sonraki terminolojiye göre metafor sayılmaz; bilakis bunlar sinekdokidir. Coenen nazarında üçüncüsü tek haneli benzetmeye dayalı metafor ve sonuncusu da iki haneli (tarafı) metafor olarak tasnif edilir. Eggs bunlardan sadece sonuncuyu metafor olarak geçerli görür. Hans Georg Coenen de onun gibi düşünür. Karl Bühler'e göre ise kelimenin tam anlamıyla metafor sadece analogidir. Bu izahatı sırf teori suretinde vermek amaca vasıl olmayı zorlaştıracağı için kapsama usta bir hikâyeciyi almayı uygun gördük. Fakat bu çeşit bir tetkikin nihai amacı zaten tahkiyeli metinlerde metaforik yapıyı tetkik olduğu için araç olan Sait Faik hikâyeleri bir nevi amaç haline gelmiştir. Yani Saik Faik'in ilk dönem hikâyelerini analogik bakımdan incelemek ile hem genel anlamda anoloji teorisini hem de Coenen ve Aristoteles'in idrakini müstakilen ve mukayese içinde idrak etmek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Analoji, Sait Faik Abasıyanık, Metafor

Jel Kodlar: Z10, Z39

Abstract

The analogy theory is one of the most important theories because of the need for the main elements of the metaphor to be bound together with a similarity. Because it is not possible to call every metaphorical entity which is based on a similarity a metaphor and because this distinction could not be solidified at first with the description of Aristotle, the theory requires a great change and repair. The last part of Aristotle's

¹ Bu makale 1-3 Şubat 2019 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen Taraş Şevçenko Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (Ankara) yapılan aynı adlı sunum esas alınarak yazılmıştır.

* Johannes Gutenberg University Mainz, Turcology at the Department of Slavic, Turkic and Circum-Baltic Studies, akifduman@live.de 0000-0002-5633-8268

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

classification in Poetics (1457b 6-9) is based on “analogy”. According to Lausberg, the first two types of Aristotle metaphor classification are not metaphor according to the posterior terminology, on the contrary, they are synecdoche. In the think of Coenen, the third is a single-digit simile based on metaphor, and the latter is classified as a two-digit metaphor. Eggs only accept the last one as a metaphor. Hans Georg Coenen thinks like him. According to Karl Bühler, metaphor is literally only analogy. In addition to the theoretical explanation, a masterful prose writer was added to reinforce the explanation. But since such analyzes have the ultimate goal of analyzing the metaphorical structure in narrative texts, Sait Faik's stories have become the purpose from being the means. Thus the analysis of the first period stories by Sait Faik from an analogical point of view in the general sense will make the analogy theory as well as the understanding of Coenen and Aristotle singular and compared to each other more comprehensible.

Keywords: Aristotle, analogy, Sait Faik Abasıyanık, metaphor

Jel Codes: Z10, Z39

Giriş

Analoji teorisi kabaca metaforun teşbih sayılması esasına dayanır der isek hata yapmış olmayız, fakat akabinde detaylı misalleri muhtevi ciddi bir izahat ile bunu desteklemek iktiza eder. Bu vesile ile teori için Aristoteles ve modern anlamda teorinin savunucusu Hans Georg Coenen'yle birlikte teşbih hususunda çeşitlilik ve altyapı bakımından Türk Dili'nin en müstesna misallerini sunan yazarlardan Sait Faik Abasıyanık'ı kapsama almayı gerekli gördük. Dolayısı ile makale bir bakımdan *analoji teorisinin* izahı olmakla birlikte aynı zamanda *Sait Faik'in ilk dönem hikâyelerindeki benzerlik idrakinin* de kabaca tahlili cihetinde olacaktır.² Lüzumsuz Adam'ı da kapsama alarak ilk dönem ve orta dönem ayrımını daha görünür kılmaya çalıştık.

Aristoteles'in Poetikadaki (1457b 6-9) tasnifinin son kısmı; yani dördüncü taşıma türü “analoji” esaslıdır: (1) cinsin anlamının türe verilmesi (apo tou genous epi eidos/ από του γένους επί είδος), (2) türün anlamının cinse verilmesi (apo tou eidous epi to genos/ από του είδος επί τό γένους), (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesi ile (apo tou eidous epi eidos/ από του είδος επί είδος) yahut da son olarak, (4) bir orantıya göre (e kata to analogon/ κατά το ανάλογον) olur (Duman 2018a: LS 4.5.1, s.359-61).

Lausberg'e göre Aristoteles'in metafor tasnifinin ilk iki türü sonraki terminolojiye göre metafor sayılmaz; bilakis bunlar sinekdokidir. Üçüncüsü tek haneli benzetmeye dayalı metafor ve sonuncusu da iki haneli (tarafli) metafor olarak tasnif edilir (Coenen 2002, 108).³ Eggs bunlardan

² Elbette hikâyelerdeki tüm benzetmeler değerlendirmeye alınmamıştır. Esas maksat evvela analoji teorisi kapsamındaki terminolojiyi tatbik etmek, tetkik için kullanılan kriterlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve nihayetinde benzetme ve analoji farkını izah etmektir. İkincil amaç ise Sait Faik hikâyelerinin benzetmelerin kullanımı bakımından inkişafını yahut değişimini ve bu hikâyeleri tesirli kılan kullanım tarzını tetkike çalışmaktır. Bu amaçla iki kitap tetkik edilmiştir: *Semaver* (1970) ve *Sarıç* (1987). Dolayısı ile hikâyelerden verilen misallerde sadece hikâye adını ve sayfa numarasını zikretmekle iktifa ettik.

³ Bu “hane” meselesi ayrıca izah edilecektir.

sadece sonuncuyu metafor olarak geçerli görür (2001, 1104). Hans Georg Coenen de onun gibi düşünür. Karl Bühler'e göre ise kelimenin tam anlamıyla Aristoteles'e göre metafor sadece analojidir (1927/1978, 342).

Tasnif için misalleri şu şekilde sıralar Aristoteles: Türden cinse'den mesela "Gemim sessiz duruyor"u (*Odesa* 1,185 ve 24,308) anlar. Demir atmak bir nevi sessiz durma çeşididir. Cinsten türe: "Gerçekten de on binlerce iyi şey başardı Odysseus" (*İlyada* 2,272). On bin fazladır zaten ve "çok" yerine bu kelime kullanılmıştır. Bir cinsten diğerine mesela: "Cevher ile ruhu sıyırmak." ve "Muhkem cevher kazanı ile (önünü/ kaynağını) kesmek". Zira burada şair sıyırmayı bir tür "kesme"; buna mukabil kesmeyi de "sıyırma" sayar; her ikisi de götürmenin bir çeşididir. Son tür (yukarıdaki 4 numaralı) ise analojidir. Aslında Aristoteles'in üzerinde önemle durduğu şey *benzetme* değil de onun metafor ile ilişkisi yahut metaforun benzetme içinde edindiği yerdir: Benzetmeden ikincinin ebadının birinci ile; dördüncünün üçüncü ile olduğu gibi benzer olmasını anlıyorum, der (*Poetika* XXI, 1457 b 17-33). Böylece şair ikinci boyuttaki yerine dördüncüyü veya dördüncü yerine ikinciyi kullanır; bazen de kelime alakadar olduğu diğerinin anlamını ifade edecek şekilde eklenir.⁴ Coenen de Eggs gibi üçüncü tip için analogi ilgisinden şikâyet eder. Bu noktada Aristoteles'ten bir sapma görmek mümkündür; eğer bir türden diğerine *aktarım* analogi sayılsa idi dördüncü bir "analoji" maddesi verilmesine (tasnifi yapılmasına) gerek olmazdı. Bu durum Aristoteles'in analogide belli bir türü kastetmiş olma ihtimaline varsayım gücü kazandırır; bu hem Eggs'in hem de Coenen'nin ilave bir analogi türünü oyuna sokmasına sebep olur. Bu en azından Coenen için kanıtlanabilir niteliktedir. Öncelikle Coenen tarafından temsil edilen metafor teorisinin "klasik retorik geleneği" içinde durduğunu belirtmekte fayda vardır (2002, 5). Ama bu aynı zamanda skolastik zemininde yer alır; Coenen bunu skolastik ayırımı katıksız bir bağ olarak kullanır. Elbette aralarına mesafe koymak yerine tutarlılığın bilinir olması bunu çok daha iyi bir hale getirebilecektir. Ona göre metafor, diğer mecazlı anlatımlar gibi analogi ön koşulludur (2002, 1). Vurguladığı yahut öne çıkardığı üzere, çift anlamlı analogi üstüne konuşmaksızın, genel bütünlük içinde buna devam edilmek zorunluluğu yoktur.

Analojinin metaforla rabitalı yönü bu durumda öne çıkar. Yani analogiyi metaforun merkezinden alırsak köşelerde yahut yanında edinebileceği konum üstüne düşünmek gerekir. Coenen'ye göre her analogi metafor kurmaz; ama her metafor bir analogi gerektirir (Coenen 2002, 97). Bu noktada üstünde durulması gereken şey metaforik açıdan böyle bir durumun varlığı ve bilakis analoginin konuşmanın nesnesi olduğu durumlarda ne yapılacağıdır. Akabinde sorulacak daha mühim soru "analojinin hangi türü" üstüne konuşulacağıdır. Aristoteles'in metafor tanımından hareketle ele alınacak analogi dört kademeli bir türdür. Bu bir nevi "ilişkilerin/oranların rabıtası"ni işaret eder; *hayatın akşamı* ile yaşlılığın kastedilmesi gibi. Başka bir deyişle "ikincil rabıtalılar/oranlar" ile bu anlam katmanı kastedilir. Coenen'in kitabın başlarında verdiği misal aynı probleme işaret eder

⁴ Misal ve detaylar için bkz: Duman 2018: LS 4.6.7, s.376-9.

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

(Coenen 2002, 1). Mantin Luther'in "Tanrımız muhkem bir kaledir" ifadesindeki öğelerin (müşebbeh "Tanrı" ve müşebbehün bih "kale") yer değiştirilebilirliği bakımından da sorgulanmalıdır. Ya da tarafeyn arasında birinci dereceden bir ilişki mi söz konusudur? "Bağlantıların bağlantısı" yani "ilişkilerin ilişkisi" ile bilakis bir ters çevrilmiş "pro-portio" (oran) olarak analoji de kastediliyor olabilir. Tabii bu noktada "iki katmanlı ilişki" olmalıdır (Kluxen 1971, 220). Coenen'nin bu iki katmanlı ilişkiyi kastedip etmediği belirsizdir (Rolf 2005, 78).

Coenen izahına çalıştığı metaforu tanımlamak için birçok *farkı* oyuna dahil eder. Mesela "küresel analoji"yi (Globalanalogien) ve "detay analoji"yi (Detailanalogien) ayırır; burada kastedilen "konu miktarları" (2002, 34) arasındaki ilişkidir; yani detay için de aynı konumlara sahip elementlerin verdikleri yahut sonuç olarak çıktıkları konu miktarı esas alınmalıdır. Aynı zamanda tek haneli/katmanlı ve çok haneli/katmanlı analojiden de bahseder. Onun bu tasavvurunun çıkış noktası önemsiz/sıradan analojiler ile önemli/sıradan olmayan arasındaki farktır. Tanımlanan kavramlar ve konular arasındaki sisteme bağlanmış farklar başka farklara da karşılık gelir Coenen nazarında. Ona göre bu farklardan vazgeçmek (bunları görmezden gelmek) klasik metafor teorisinin metafor öğretisini ve aynı şekilde bazı çağdaş teorisyenleri karanlığa sürükler. Kavramları görmemek, önemsememek metafor kullanımlarını silik bir kelime ve konu düzenine iter (2002, 4). Bu tehlikeyi önlemek için Coenen kelime/kavram ve "nesne" arasındaki dilsel ilişkiye odaklanır. Akabinde kendi teorisi ile adım adım bilinen yahut bilinmeyen sözlüksel bakış açılarını ilişkilendirir. Sadece son kısımda Lakoff'un metafor teorisi ile farklılıklarına değinir (Coenen 2002, 1). Mesela ona göre Lakoff'un teorisi analojiyi "sonuç" olarak tanıır; metaforun temeli olarak değil (2002, 8). Coenen'nin analojiyi metaforun temeli sayan daha doğrusu "analojiyi ön koşul edinen" tavrı Lakoff'unki ile uyumsuz. Lakoff bu konuda Coenen için karşı tarafı temsil edebilir.

1.Önemli ve Önemsiz Analoji

Analoji ne zaman önemsiz olur? Şayet ortak olan ve analoji kurgulayan içerik analoji partnerinin popüler bir üst kavramı gibi ise analoji önemsiz olur. Mesela "çekiç", bir "pense" için önemsiz bir analojidir. Zira ikisi de gereçtir ve birlikte düşünülürler (Coenen 2002, 2). Çekiç ve pense araç olarak, pazartesi ve salı da haftanın günleri olarak "analog"durlar (2002, 32). Daha kavramsal ifade etmek gerekirse "(oturulacak) mobilya" kavramı koltuk ve sandalye arasında "trivial analoji" (değersiz analoji) oluşturur; yani bunlar arasında kurulacak bir benzetmenin anlamı olmaz (2002, 2). Burada alışılmışın dışında bir analoji kavramı kullanılmaktadır. Bu noktada akla gelen soru bunun yerine basitçe "benzerlik"ten söz edilip edilmeyeceğidir. Mobilya olarak koltuğun sınıfa aidiyeti çok barizdir yahut pensenin alet edevat grubuna dahil olduğunun bilinmemesine imkân yoktur. Şüphesiz bu izah edilen önemsiz analojilerin benzerlik amaçlayıp amaçlamadığıdır. Bu noktada Aristoteles'in benzerlik ilgisini hatırlamak gerekir. Ortak bir genel kavramın yetki alanında olan ve benzer şeyleri bilinen bir ilişki sahasına çeken ifadeler genel kapsamı oluşturur. Ortak bir cins kavramının yetki alanına yukarıdaki ifadeleri örnek verebiliriz. Ortak kavram "grup" adıdır; yani alet edevat, mobilya

yahut haftanın günleri burada kastedilendir. Bu birbirine benzeyen veya ortaklık (bir birliktelik) ifade eden varlıklar ile (nesnelere de dahil) ortak cins kavramı kapsamına giren “şey”ler kastedilir. Aristoteles tarafından benzerliği ortaya konan diğer türde ise birbirine benzeyen hatta aynı olan varlıklar bir koşul ortaya koyarlar (*Poetika XXI*, 1457 b 17-33).

“Değersiz” (trivial) analogi için birkaç misal daha vermek faydalı olacaktır: İsa ve Nuh “peygamber”ler önemsiz bir analogi ortaya koyar; zira “peygamber” ifadesi yahut terimi altında bilinirler. Yani bu iki isim zikredildiğinde peygamber oldukları zaten bilinir. Bu ikisinin “kutsal” ve “insan” olmaklığı her halükârda yan yana olacaktır (Coenen 2002, 29).

Güneş ve ölüm, onları kurgulayan aralarındaki ortak tanımlama alanı dünyamızın bileşenlerine atıfla yapıyorsa “değersiz”dir (Coenen 2002, 2). Burada ayrıca ortak cins kavramı yetki alanı da kullanıma girer. Fakat mühim olan, burada önemsiz analogiye örnek verilip verilmediğidir. Buna mukabil önemsiz olmayan analogiler benzerliklere dayalıdır; bunlar analogi partnerlerinin düşünülelmemiş sınıflandırmalarından veya isimlerin semantik paradigmasından ortaya çıkmamıştır (2002, 2). Metaforun olduğu yerde yani “metafor halinde” önemsiz olmayan analogi istikrarlı bir şekilde oyundadır. Normal kelime kullanımında önemsiz analogi içinde tanımlanan konu/şey; kelimenin kullanım sahasındaki başka/diğer konulara/şeylere (de) yöneliktir. Zira metaforik kelime kullanımı buna mukabil analogik kütleyi sahaya uydurarak “önemsiz olmayan” yapar (2002, 222).

Coenen’in metafor teorisine göre dil kullanıcısı dil kurallarına uymak konusunda farklılık gösterir. Öyle ki bu şekilde tarif edilen mevzuya güvenenler anlamdan talep olunan alâmeti, tanım içeriğinde bulurlar. Tanımlanan konu yahut mevzu, tanımlanan kelimenin teorik kullanım alanı içindeki gerçek kullanımını düşürür. Kelime, kelimenin tüm kullanım alanındaki diğer “şeyler” ile beraberdir; ki bu sayede tanımlanır. Yani kelimeyi ancak diğer kelimeler içinde (yahut yanında) tanımlayabiliriz. Metaforik kelimenin bu şekilde kullanılması durumunda konuşan kişi ya da dil kullanıcısı yanlış olarak tarif edilen “îmâ” durumunu yaşar. Bunu “metaforik anlam”ın yumuşatılması biçiminde (tesiri belirginleştirerek) de izah edebiliriz. Bu durumda sorumlu anlam metaforik olan olmayacaktır. Yani metaforite tanım içeriğinin tanımlanması için kullanılan gerçek anlamın mevcudiyetine galebe çalamamış olur. Tespit edilen konu sahası sayesinde (yahut üzerinden) bir zincirin halkaları gibi düzenli bir şekilde aracı olunan tanımsal içerik (ki bununla birlikte kurgu yapılır) nakledilir. Sadece bu sıralı oluş sahanın tanımına alınacak kadar basit/sade değildir artık. Bilakis mevzu etrafındaki veya mevzunun bir altkümesi olarak belirlenen ilişki alanında (*asoziationsfeld*) konuşlanır.

Metaforik olarak aktarılan tanımlama sahası ilk etapta bir sıra içerir. Bu tertip teorik kullanım alanının tanımına ait değildir; *tanımlanan şeyler ve sahaya ait unsurlar* olarak bölümlenir (Coenen 2002, 22).

2.Oranların ve Orantılılığın Uygunluğu

Coenen, Thomas Aquinas üstünden bir tartışmaya girer. Bu tartışma “oranların uygunluğu/mutabakatı” (*convenientia proportionis*) ve “orantılılığın uygunluğu/mutabakatı” (*convenientia proportionalitatis*) arasındadır. Joseph M. Bochénski ise farkı izah eder. Ona göre ölçülere yönelik mutabakat (*convenientia*) iki katlı olabilir. Dolayısı ile analojiye yönelik iki katlı bir ortaklık dikkati çeker. Burada şeylerin bizzat mutabakatı mevcuttur ki bunların birbirlerine karşı belli oranları vardır. Yani bu sayede belli uzaklığa veya birbirleri ile başka tür bir ilişkiye sahip olurlar. Mesela 2 sayısı bu sayede iki katı olabilir. Bazen bu ikisinden birinin mutabakatı görülür; bu ölçü vesilesi ile teşekkül etmeyenler arasında oluşur. Bilakis daha çok iki ölçünün kendi aralarındaki benzerliği kastedilir. Mesela 6 sayısı, 4 ile bu bakımdan mutabıktır. 6 sayısı, 3’ün iki katıdır; bu bizi 4 için 2’ye götürür. Bunlardan her birinin mutabakatı ölçüdür (Proportion); ancak bu ikincisi “ölçülülük” (Proportionalität) olur. Yani 6 ve 4 alakası ölçü iken 6 ve 3; 4 ve 2 arasındaki ölçülülüktür (Bochénski 1956a, 256). Oranların mutabık olması (*convenientia proportionalitatis*) kalıbı içindeki “ölçülülüğün uygunluğu” tam da “oranların orantılılığı”nı (*Verhältnis von Verhältnissen*) kapsar. Bu tür ifadeler analojinin Aristoteles’in metafor tanımlamasındaki “konuşmada açıkça söylenen sözler” türünü ifade eder. Oranların mutabık olması (*convenientia proportionalitatis*) kalıbı içindeki “ölçülülüğün uygunluğu” müstakilen “oranlar”ı da kapsar. “Ölçülerin mutabakatı”, “ölçülerin analojisi”ni de kapsar. Analojinin birçok türü arasında sadece ikisi önemlidir Bochénski’ye göre: “Attributionsanalogie” ve “Proportionalitätsanalogie”. İlki sayesinde veya üzerinden birbirine bağlanan iki isim “niteleyici analog”tur (attributiv). Aynı biçimde ikinci tarafından bağlanan isim de “orantılı analog”tur (proportional) (Bochénski 1959, 117). Kluxen için analojik hüküm, farklı varlıksal kesinliğe rağmen özneleri aynı tahsis olunmuşluğa sahipse kendini meşrulaştırır (Kluxen 1971, 221). Klasik bir örnekle bunun nedenini izah eder. “Sağlıklı” olmak doğudan “organizma” ile alakalıdır. Diğer taraftan “tıp” ve “idrâr” gibi ögeler dolaylıdır ve ilgi durumuna göre organizma ile “sağlık” bakımından alakalı olurlar (Kluxen 1971, 217). Bu kavram Coenen nazarında Aristoteles’in kullandığı atanmışlık ifadeli analoji değildir (2002, 17). Kullanım varyasyonları yahut tematik açılımı yapılabilecek çeşitlemeler sebebi ile Coenen’de bunların kavramsal olarak “atıf/rabita analojisi”ne (Attributionsanalogie) bağlanabileceği izlenimi uyanır. Ama şaşırtıcı derecede farklılık arız olur tasavvur ile uygulama arasında. Onun analoji kavramına bakışını izah edersek bu tavır (tavır bükülmesi) daha net anlaşılır: Coenen nazarında analoji iki şey arasındaki, dilsel olarak tanımlanan, rabita veya ilişki miktarıdır. Bu rabita her iki analoji partneri için ortak bir izah içeriğinin geçerliliğinden oluşur. Bu şekilde tanımlanan analoji kavramı, “biri ile ilişki halinde” olmaktan yani skolastik “oranların mutabakatı”ndan uzaktır (Coenen 2002, 17). Yani biri ile ilişki, “uygun oranlar”ın (*convenientia proportionis*), (Coenen tarafından mesafeli kılınan) sadece bir boyutu değildir. O her ikisini de aynı addeder ki zaten ayırım da bundan meydana gelir. Tabi bu noktada Coenen’nin ikinci analoji kavramı ardındaki “tahsis olunmuş analoji” düşüş yaşar. Peki bu ne kadar inandırıcı olabilir

(Rolf 2005, 82)? Coenen ilaveten (kendi kullandığı) analogi kavramının sadece oran/ölçü eşitliğini değil; bilakis tek yüklemsele ögeye sahip olmanın geçerlilik sebeplerindeki eşitliği de kapsadığını ekler (2002, 18). Buradaki ifadeyi biraz açmakta fayda vardır yani “tek yüklemsele ögeye sahip olmanın geçerlilik sebeplerindeki eşitlik” nedir, sorusu cevaplanmalıdır. Bununla atıf/rabıta analogisi kastediliyor olmalıdır.

Coenen, Aristoteles’in metafor teorisini aşmaya çalışmaktadır. Coenen kendi analogi tanımına göre iki haneli/kısımlı analoginin, analoginin özel bir durumu olup olmadığını tartışır ki bu tür analogi, analoginin özel bir türü değildir. Onun teorisine göre bir kısımlı/haneli analogi çok hanelinin sınırlanmasına bile müsaade eder. Bunda amaç Aristoteles’in benzetme teorisindeki bölümlenmeden sakınmaktır. Bir ögelik nesnel miktara dayalı önemsiz olmayan analogik metafor Aristoteles’in üçüncü metafor türüne denk gelir. Kalıtsal ve yeni anlamlı, iki farklı tür aynı cinstendir (Coenen 2002, 112).

Görüleceği üzere Coenen’de “tek” ve “çift” haneli analogi farkı, kapsamı belirler. Mesela çok yönlü (yahut taraflı) tanımlar sebebi ile bir metaforik ifade şu şekilde kurulabilir: “Fransızca romanik diller arasında kaniştir/ kaniş köpeğidir.” Bu cümlede, yani metaforik kurguda (yükü alan unsurun kapsamına atfen) temel şu esaslarla edinilir:

- a. Cinsler/ırklar, b. Kurt, c. Kaniş (köpeği),
- d. Romanik diller; Latince kökenli diller, e. Latince, f. Fransızca.

Bunlardan ilk üç (a,b,c) ve diğer üç (d,e,f) “unsur”; aynı bağıntı içindedir. Ortak tanımsal içerik (I), yani analogi kökü şu şekilde geçerli olur: “a” olarak adlandırılan tüm şeyler, b olarak adlandırılından neşet eder ve a’nın türemişleri yani devam eden soyu c olarak adlandırılından meydana gelir (Coenen 2002, 33): *ırklar, kurt, kaniş*. Yani “kurt” ana unsur olmak üzere onun “tür”lerinden söz edilebilir. Tür, “kurt” gibi ögelerden oluşur. Irkların devamı için “kaniş” örneğinin verilmesi, kanişin bir “köpek türü” olmasındandır. Şu hâlde Coenen için analogi kaynağı “analogi kuran tanımlar miktarı”dır (2002, 32).

3. Tek Haneli Analogi

“Evlilik bir hapishanedir.” Burada “hapishane” tek haneli bir “konu miktarı”dır. Yani “şeysellik”i tek basamaklıdır. Aynı şekilde “evlilik” de tek hanelidir. Bu ikisi “atıf” maksatlı bir araya gelir ve evliliğin “özgürlüğü sınırlayıcı” olduğu îmâ edilir. Yani atıf bu yöndedir. Coenen’ye göre bu örnekteki analogik kök (evlilik ve hapishane arasındaki) 4 pozisyon üzerinden 3 farklı bileşene sahiptir. Bu analogik partnerler, içeriği aynı olan iki tanımın konusunu teşkil ederler (Coenen 2002, 97). Ancak bu sadece atıf analogisine ait bir durum olabilir (Rolf 2005, 83). İki özne (hapishane ve evlilik) farklı varlıksal kesinliklerine rağmen aynı “özgürlük sınırlayıcı” özelliğe göre düzenlenmişlerdir.

“Summa summarum” yani genel/ her şeyi muhtevi Coenen için aslında konuşmanın çifte

mantığı içindeki analogidendir. Müstakilen bu “ölçülülük analojisi”ne müracaat, her bir metaforun analogik ön koşulu olması tezini destekler nitelikte değildir. Eğer aralarında fark öngörülmeyecek idi ise Coenen'nin bunu “atıf analojisi” kapsamında bildirmesi daha makul olacaktır (Rolf 2005, 83).

Bochénski'nin analoji türleri arasında “atıf” ve “ölçülülük”ü en mühimleri saydığını söylemiştik. Levin de (Thomas Aquin'i referans edinerek) son analoji türleri arasından birine daha dikkat çeker. Uygun/doğru (proper) ve uygunsuz/doğru olmayan (improper) “ölçülülük/ orantısallık analoji”lerini ayırır. Bu ayrımı yapısal açıdan yapar. Her iki ölçülülük tipi dört terimi kapsayan bir şemayı temel alır. Bu ayrım şemada mevcut görünen farklı terimlerin sayısından kaynaklanır. “Uygun/doğru ölçülülük teorisi”nde farklı terimlerin sayısı 3'tür; “uygun olmayan/doğru olmayan”da ise 4 (Levin 1988, 148).

“Çiçekler mutlu....” gibi bir cümle için tatbikat yapılabilir. Akabinde şu *dört* terimi kapsayan ölçülülük analojisi idrak edilecektir: “mutlu”, “insan”, “çiçek açma”, “çiçek”. Malum cümlede çiçekler insan yerine konulur. Yani çiçeklerin “çiçek açması”, insanların “mutlu olması”na benzetilir. Cümlenin yorumsal arka planında yatan dört terimden sadece üçü yani insan, mutlu: çiçek, mutlu kullanılır. “Çiçekler mutlu” ifadesi için yukarıdaki dörtlü açılım “uygunsuz”; diğer üçlü ise “uygun ölçülülük analojisi”dir (Levin 1988, 153). Levin'in teorisi haliyle bunlardan ikincisini favori gösterir.

4. Analoji ve Teşbih Rabıtası

Hülasaten analoji demek ile kastedilen *teşbih*tir. 4 ve 3 kuralı ise nispeten benzetme edatı dışarıda bırakılarak *müşebbeh*, *müşebbehün bih* ve *vech-i şebihin* öne çıkarılmasını öngörür. Bu 3'lü kurgudur.⁵ 4'lü ise ters çevrilebilenlerdir. Yani A, B'dir dendiğinde B de A olabiliyorsa ters çevrim mümkün olur. Mesela kutunun ağza teşbihi mümkün, ağzın da kutuya (bkz. I, *Stelyanos Hrisopulos Gemisi*, s.20). Teşbih kaidelerinin işlevselliği ise daha ziyade “tek haneli” kapsamındadır. Yani değerlendirme en genel anlamda teşbihi “benzetme ve analoji arasında” derecelendirmek şeklinde olacaktır. Metafor tasnifine bakmak bu minvalde mukayese için sağlam bir zemin temini sağlayacaktır (Duman 2018a: LT 1.3, s.623-4):

Tip-A: Masif Metaforlar/ Poetik Metaforlar: Poetik kıymetleri yüksektir. Okur yahut muhatap bunlardan edebî, estetik bir tat alır. Çabucak kavranmazlar. Kısa bir şekilde akla gelecek yakın anlamlıları yahut kolayca yerine konabilecek eş değerlileri yoktur. Metaforik arka plan hazır değildir; verilmemiştir. Bunlar basit, deyimsel, banal ve klişe değildir. Semantik bir değer taşırlar. Az ya da çok mübalağa ve benzerlik (teşbih) taşırlar. Banallik yahut sıradanlık sınırına taşınmaları zaman ile alakalıdır; kullanıldıkça biçim, form ve tip değiştirmeleri normaldir. Esas ve ideal form budur. Bunlara “saf metafor” veya “aktif” metafor da denebilir.

---

⁵ Bununla aslında diğer teşbih türleri ve teşbih-i mufassal arasındaki geliş gidişlere de atıf vardır. Yani zaten her teşbihi (teşbih-i mürsel, teşbih-i mü'ekked, teşbih-i mücmel veya teşbih-i beliğ) mufassala çevirebiliriz. Bkz. Duman 2018: LS 4.8, s.391-403.

Tip-B: Zayıf Metaforlar: Şiirsel kıymetleri düşüktür. Okur yahut muhatap ya az miktarda edebî tat alır yahut hiç almaz. Çabucak kavranırlar, yerlerine konacak kelime yahut ifadeler mevcuttur, ki bunları tasavvur uzun sürmez. Bunlar basit mecâzlardır, deyimsel olabilirler. Banal, sıradan, bayağı ve klişe olma eğilimindedirler. Mübalağa tesiri pek hissedilmez. Bunlara “sözde metafor”, “sahte metafor” ve “uykudaki metaforlar” denebilir.

Tip-C: Klişe veya Ölü Metaforlar: Hiçbir poetik değer taşımazlar. Okur yahut muhatap hiçbir şekilde metaforik tesiri hissetmez. Çok sık kullanılırlar, herkes tarafından bilinirler; öyle ki küçük çocuklar tarafından bile kullanılabilirler. Deyimseldirler, kalıplaşmış ifadelerdir çoğu. Bu tipteki bir metaforu belirlemenin en kestirme yolu (deyim kalıbı dışında) kelimenin bağlamdan bağımsız olarak da atıfta bulunabilmesidir. Yani “aslan metaforu” dendiğinde “aslan” kelimesi bir cümle içinde kullanılmasına gerek olmadan zaten peşinen ve hiçbir hayal gücü, idrak, tasavvur kabiliyeti gerektirmeden “cesaret”i ifade ediyorsa o vakit kelime bu gruba girer. Bunlar banal, basit, sıradan, bayağı ve klişedirler. Mübalağa tesiri hissedilmez. Bunlara “ölü metafor”, “donmuş metafor”, “klişe metafor” veya “soyu tükenmiş metaforlar” da denir.

Yani B ve C tipleri benzetme olarak kalır da A Tipi metafor “analojik”tir. Zira Karl Bühler’in vurguladığı gibi Aristoteles’e göre kelimenin tam anlamıyla metafor sadece analogi (Bühler 1927/1978, 342) ise bu tür bir ayırım yapmak elzemdir. Coenen’ye göre de metafor, diğer mecazlı anlatımlar gibi analogi ön koşulludur (2002, 1). Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Coenen’e göre her analogi metafor kurmaz; ama her metafor bir analogi gerektirir (2002, 97). Aslında “kıymetli bir benzetme”nin yani metaforun diğer benzetmelerden ayıklanması için böylesi bir ayırım yapmak sayısız faydaya sahiptir. O halde benzetmeyi “analoji derecesi” bakımından ele almak ile kastedeceğimiz *bu ayırım* olacaktır. Dolayısı ile analogik kıymeti yüksek olan analogiler ile sadece A-Tipi metaforlar kastedilecektir.

5.TKA- AKA ve Genel Kriterler

Tahlil için gerekli terimlerden TKA ve AKA ayırımı da izah edilmelidir:

TKA (Teorik Kullanım Alanı, dt. Theoretischer Anwendungsbereich) kelimelerin tanımlanabilir/ açıklayıcı anlam kuvvetinde kullanıldığı hususiyetlerdir yani kelimenin kuvvetini uygulamalı olarak tatbik edebildiği hususi tasniftir.

AKA (Ampirik Kullanım Alanı, dt. Empirischer Anwendungsbereich) ise daha ziyade belli bir zaman diliminde kullanılan yahut belli bir kısım insanlarca kullanılan veya kullanılmakta olan kelimelerin oluşturduğu sahadır (Coenen 2002, 241 ve 46 vd).

Misaller üzerinde tatbik etmeden evvel kriterleri hülasa etmek faydalı olacaktır:

(1) Ters çevrilebilirlik: Bununla aynı zamanda ölçü (6 ve 4 arasındaki gibi) ile ölçülülük (6-3 ve 4-2 arasındaki gibi) arasındaki fark kastedilmektedir. Yani müşebbeh ve müşebbehün bihin yer

değiştirmesinin mümkün olup olmadığına bakılmalıdır.

Hastalığın uykuya, uykunun da hastalığa teşbihi mümkündür (bkz. I, *Babamın İkinci Evi*, s.41). Aynı şekilde bir kişiyi dağa, dağı da bir kişiye benzetmek mümkündür (bkz. I, *Üçüncü Mevki*, s.73).

(2) Analogik tavrı: Benzetme ve analogi ayıklanmalıdır. Bu sonraki madde ile de alakalı olmakla beraber muhatapların zihninde aynı şeyin canlanıp canlanmamasına göre metaforun kıymeti değişir. Bu husus misallerde uzun uzun vurgulanacaktır.

(3) Vech-i şebihin sarahati: Tek haneli ve çok haneli ayrımını vech-i şebihin tahmin edilebilir olup olmaması ile daha faydalı bir surete büründürülebilir. Yani müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki rabitanın aşikâr olması (benzetme) ile aşikâr olmaması (analoji) de ayıklanmalıdır.

(4) Metaforun kendini meşrulaştırması: Bu daha ziyade *archilexem*ler vasıtası ile ve kategorik geçişler kullanılarak yapılır. Yani analogik kurguyu oluşturan kelimelerin aynı “alan” (Feld) içinde olmaları zihinsel kabulü kolaylaştıracığı için aksi bir tavırdan daha makbul değildir. Mesela park yahut bahçeli ev arasında kurulacak bir benzetme buna misal verilebilir (bkz. I, *Park*, s.215).

(5) Sürdürülebilirlik: Bununla da benzetme yahut analoginin bir seferlik olup olmaması kastedilir. Yani müellifin kurguladığı sanatın devamını ödünç alınması mümkün müdür, yoksa edebi eserin bir parçası olarak sadece o saha da mı yaşayabilir?

(6) TKA ve AKA tetkiki: Bu tetkik vesilesi ile analogik çabanın amacına ulaşmamasında kelime seçiminin ve kelime seçimi ile idrak sürecinin de bağlantısı sağlanmıştır olacaktır.

6.Mukayese Teorisinin Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Tatbiki

Sait Faik'in ilk dönem hikâyelerindeki *bariz* misaller üzerinde bu kaideleri tatbik etmek ile analogi teorisi nispeten mütakâmil bir zemin edinecektir.

6.1.Semaver

Ölçü ve ölçülülük arasındaki farkın ikincisi lehine olması ile benzetme simetrik bir yapı kazanır. Bu durumda müşebbeh ve müşebbehün bih'in sarîh olması daha doğrusu mümkün mertebeye nesnel olması gerekir: “Ali, annesinin elini öptü. Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı” (I, *Semaver*, s.10). Misalde annenin eli (müşebbeh) şekerli bir şeye (müşebbehün bih) benzetiliyor. Müşebbeh de müşebbehün bih de hissî'dir. Dudaklarını yalamak karinesi ile de teşbih, mufassaldır. Şekerli şeyi de anne eline benzetebildiğimiz ölçüde ikisi arasındaki simetri sağlanmış olur. Fakat unutmamak lazım ki analogik değeri yüksek olan benzetmelerde tam tersine böylesi bir simetri kurmak imkansızdır: “Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi” (I, *Semaver*, s.11). Ölüm (müşebbeh) aklıdır. Müşebbehün bih ise somut olarak verilmiş, ki ideal olan kurgu da idraki zor olanı idraki kolay hale getirmek için böylesi bir yapı kullanılmaktadır. Fakat misafiri yahut namazında niyazında bir kadını ölüme teşbih böylece sorunsuz

idrak edilmez. Dolayısı ile ilk misal benzetme iken bu misal analogidir. Ayrıca vech-i şebihin sarıh olması yani ölümün böylece “tanıdık, acısız, aheste bir şekilde ve beklenildiği üzere” gelmesi analoginin kendini meşrulaştırmasını da sağlar. Yani “ölüm” kavramının anlam sahasında din, fanilik vb. zaten vardır. Dolayısı teşbih-i cem’ için TKA gayet başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Metaforun sürdürülebilir olmaması ise analogik değerini destekler. Aynı kelime alanında olup da bu derece tesirli bir benzetme hasil eden tarafeyne tesadüf etmek her zaman mümkün olmaz.

“Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi” (I, *Semaver*, s.12). Duyular arası aktarımda (işitmek ile dokunmak burada) müşebbehün bihin tespiti nispeten “şey” nitelemesi ile iç içe olur. Fabrikanın düdüğü (müşebbeh) yumuşak bir şeye (müşebbehün bih, muhtemelen acı bir şeye) benzetilmektedir, süngere değil. Bu durumda benzetme yönü sarıh olduğu için analogik tavır geri plandadır; fakat ifade klişe değildir, yani sürdürülebilirlik mevzubahis olmaz. Başka bir deyişle “düdüğün yumuşak olması” devamen kullanılma garantisine sahip değildir. Zira metnin o noktasında işlevseldir, tek başına değil.

“Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı” (I, *Semaver*, s.13). Ağlamak eyleminin (müşebbeh) sessiz bir yağmura (müşebbehün bih) benzetilmesi metaforun kendini meşru kılmasına çok bariz bir misaldir. Zira *ağlamak*, su ve *yağmur* ilgisi ile kelimelerin aynı “alan”a ait olduğu aşıkardır. Aynı alana ait kelimelerden kurulan teşbihlerin sürdürülebilir olması yani kalıcılıkları da okurun aktif katılımına müsaade etmemesi sebebi ile mümkün olmaz. “Sessiz yağmur gibi ağlamak” nedir sorusuna verilecek sarıh bir cevabımız olmamasına rağmen benzetmenin analogiye geçmemesi yine TKA’nın alakalı kelimelerden seçilmesi kaynaklıdır.

“Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetler elleri salep fincanını kucaklayan, burunları nezleli, kafaları grevli, ızdıraplı, pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri, kocaman fabrika duvarına sırtını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi” (I, *Semaver*, s.14). Bu misal ile hem “bağlam”ın önemine vurgu yapmış, hem de semiotik tahlilin bazı önemli kavramlarını kısaca hatırlamış olacağız. Bu yarım kalan kısmın tamamlanmasındaki zihnî çaba ve okurun aktif katılımını sağlaması vesilesi ile “isti’âre” kapsamında metafora oldukça yakın bir kulanımdır. Duyular arası aktarım ve metonimi (mecâz-ı mürselin bir formu) de aynı mecâzî katmanı lehte destekler. Daha bariz olan misalde “ızdıraplı pirinç bir semaver gibi tüten/ sarışın amaleler” sıfat tamlamasında müşebbehün bih “semaver”, müşebbeh “amaleler” ve vech-i şebih ise “tutmek”tir.⁶ Buradaki derinliği sağlayan aslında bu teşbihin kurulması değildir. Aslında bir kış tasavvuru içinde üstünden duman tüten bir semaver ile saçları nispeten fiziksel bağlantıyı kuran sarışın ameleleri yan yana getirmek çok da kıvamlı bir benzetme hasil etmez. Burada “su buharı” ile amelenin nefesinin görsel bağlantısı da tetikleyici değildir. Kelimeleri tek tek kullanıp biraz ekleme ve çıkarma ile sonuca varmak işte bu maddede de

⁶ Müşebbehün bih birden fazla aslında; amaleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve mektep talebeleri. Teşbih-i cem’in izahı kolay olsun diye “amaleler”i aldık sadece.

izah edildiği gibi mümkün değildir. Burada teşbih içindeki teşhis birleştirici rol oynar. Buradaki müşebbehün bih sıradan bir eşya değildir; sıradan bir semaver değildir. Bu semaver “ızdıraplı”dır. Burada cümleyi değil paragrafı verdik. Ancak yine de semaver neden ızdıraplıdır anlaşılması mümkün değildir; bunu kavramak için metnin tamamı okunmalı semaver-saadet-anne özdeşleşmesine vâkıf olunmalıdır. Ayrıca semaver bir semboldür: “Ali semaveri içinde ne ızdırap, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi.” Aynı ifade (ki sonraki bağlantı ile bütün oluşturacak) iki sayfa sonra tekrar edilir. Nihayet negatif bir tavırla iki tekrar üçüncüde bükülür ve metaforik döngü tamamlanır. O halde “metafor” ve cümle değil de metafor ve “bağlam” arasındaki rabita öne çıkarılmalıdır.

6.2.Stelyanos Hrisopulos Gemisi

“O uzun, ince, Grek yüz, âdeta değirmileşir, gözler küçülür, sivri, ince ve beyazlığından sarıca dişleri, bir kutu, bir acayip kutu gibi açılırdı” (I, Stelyanos Hrisopulos Gemisi, s.20). Ağzın (müşebbeh) kutuya (müşebbehün bih) teşbihi ters çevrilebilirlik bakımından tam bir simetriye sahiptir. Dolayısı ile burada iki haneli bir analoji mevzubahis. Yani kutuyu ağza benzetmek de makuldür. Bu bakımdan sürdürülebilirlik “klişe” içinde mümkündür. Metafor aynı alana sahip olmayan kelimelerde bu çeşit bir sürdürülebilirliğe sahipse benzetme vardır, analoji değeri düşüktür.

“Bu ismi söylese, büyükbabanın gözlerinde yine hayallerin uçuşmaya başladığını, hatıralarının dalgalar gibi kabardığını görecekti. İhtiyar, uzun zaman sakın bir deniz gibi bekleyecek, susacaktır” (I, *Stelyanos Hrisopulos Gemisi*, s.21). İhtiyar bir kimsenin (müşebbeh) denize (müşebbehün bih) beklemek bakımından benzemesi güzel bir teşbihtir. Fakat tarafeynin hissî olması sürdürülebilirliği klişe içinde temin eder, hatta ters çevirme dahi mümkündür. Yani denizin munis tavrını sakın bir ihtiyara benzetmek bağlama uyumlu bir karine içinde gayet mümkündür. Dolayısı ile analoji değeri düşüktür.

“Fülokalardan biri, dört köşeli; yelken, sakız gibi beyaz, kalın ve temizdi” (I, *Stelyanos Hrisopulos Gemisi*, s.23). Yelkenin (müşebbeh) beyazlık bakımından (vech-i şebeh) sakıza (müşebbehün bih) benzetilmesi sürdürülebilirdir, yani klişedir. Öyle ki “sakız gibi beyaz” hitabı ile nitelenecek her müşebbeh için işaret olunan öge nazar-ı itibara alınmaz. Zaten bu tür ifadelerin *pragmatik* katmana geçmeye mâni olması ve *per-lokasyonel* kullanıma girememesi kullanım sıklığından dolayı ifadelerin kendi suni “alan”larını oluşturmasından kaynaklanır.⁷

“[Gemi] İngiliz siciminin yumağı bitinceye kadar âdeta bir uçurtma gibi uçtu” (I, *Stelyanos Hrisopulos Gemisi*, s.24). Bu noktada seleksiyon ve kombinasyon⁸ kullanımlarından nasıl istifade edildiğini de göstermek gerekmektedir. Evvela ifadelerin aynı sahada bulunması (kombinasyon) ile dışarıya müracaat (seleksiyon) gerekliliği metonimi ve metafor arasındaki ayrımlardandır. Buradaki kilit ifade “âdeta”dır. *Sanki* ve *güya* gibi kullanımlardaki bu gerçeğin bükülmesi tavrı uçmuyor da

⁷ *Pragmatik* ve *lokasyon* kavramları hakkında malumat için bkz: Duman 2018b, Duman 2018d.

⁸ *Seleksiyon* ve *kombinasyon* kavramları hakkında malumat için bkz: Duman 2018c.

uçuyormuş gibi ifadesini verir. Dolayısı ile atıf daha ziyade yelkenedir. Bu çeşit bir mecâz-ı mürsel *geçışı* (cüzü söyleyip küllü kastetme) sürdürülebilirlik, meşruiyet ve sarahat için teminat verici olsa da aklî bir zemine sahip olmadığı için (hissî olduğu için) analogi değeri düşüktür.

6.3.Meserret Oteli

“Kadının sesi, yağmurlu havanın içine daha madeni bir yağmur gibi düşmüştü” (I, *Meserret Oteli*, s.26). Önceki cümlelerin de izlenimi ile kadının sesi “yere düşen metal” sesini çağrıştırır. Yani kadının sesi (müşebbeh) havanın içine madeni bir para gibi düşse (ki maksat farklı ve dikkat çekici olduğunu izahtır) gayet makul olur. Fakat “yağmurlu” havanın içine “madeni bir yağmur” gibi düşmek daha belirsiz bir tablo içinde (daha'nın da tesiri ile) tüm yağmur damlalarının metal parçalara benzetildiği izlenimini uyandırır. Yani o gün, tren istasyonunda parlayan yağmur damlaları küçük metal paralar gibi uçmaktadır havada ve içlerinden biri daha kadınsı, daha zarif, daha madenî düşer yere. Tam olarak “müşebbehün bih”in çözümünde sarahat olmaması ve öğeleri tam olarak yerli yerine oturmaması burada “gerilim”in sadece bir kısmıdır. Esas gerilim “yağmur” ve “metal” paranın kavramsal alanı arasındadır. Bu belirsizlik okurun aktif katılımını aklî düzeyde (hissî değil) sağladığı için metaforun kendini meşrulaştırması mevzubahis değildir. Ses ve yağmur arasındaki bu benzerlik güzel bir analogi örneğidir.

“Meserret Oteli, kasabının en güzel oteli idi. Erkekler acemiliklerini, boyun bağlarını çıkarır gibi çıkarmışlar, otelciye isimlerini yazdırıyorlardı” (I, *Meserret Oteli*, s.28). Acemilik (müşebbeh) mücerret bir ifadedir, boyun bağı (müşebbehün bih) ise müşahhas. Acemiliğin kolayca atılması bağlantısı ile kurulan bu teşbih ideal bir sürdürülebilirlik namzedidir. Yani herhangi bir şeyi “boyun bağı gibi (kolayca) çıkarmak” kalıbını birçok şey için kullanabilir olmak, ama bunun daha evvelden mevcut olmaması ideal bir analogi kurgusuna da misal olabilir. Edebî anlamda bu bir icattır. Bunun kuvvetli kısmı *seleksiyon* kurgusuna rağmen *lokasyonel* tavrıda problem olmamasıdır. Yani “acemilik” bağlam dışı bir ifade ile nitelenmiş ve ifade klişe olmamasına rağmen idraki sorunsuz işlemiştir.

6.4.Bir Kıyının Dört Hikayesi

“Suya idmancı gençlerin yaptığı gibi balıklama atlamadı. Küpeşteden bırakılan bir kalas gibi, istikametsiz ve biçimsiz düştü” (I, *Bir Kıyının Dört Hikayesi*, s.32). Kişinin kalasa (müşebbehün bih) teşbih edilmesi tamamı ile klişe içerisindedir. Vech-i şebihin (istikametsiz ve biçimsiz düşmek) sarahati *signifikation* (takriben delâlet) sürecini yani “kalas”ın cismani suretini göz ardı etmeye sebep olduğu için analogik tavrı yoktur, basit bir benzetme vardır.

“Yanık genç kızlar, tombul beyaz kadınlar, aralarında genç bir sportmen yüzücünün gezindiğini, bacaklarının arasından bir yılan gibi süzüldüğünü fark edince fıkırdaştılar” (I, *Bir Kıyının Dört Hikayesi*, s.32). Yüzücünün (müşebbeh) bir yılan (müşebbehün bih) gibi süzülmesi de (vech-i şebeh) aynı şekilde klişedir. İdeal olan analogi tavrı veya AKA dahilindeki kelimelerin seçimi burada mevzubahis değildir. Dolayısı ile yine “yılan gibi” kullanımında meram çabucak idrak edilir ve bir

canlı olarak yılan ve sair özellikleri katıyen akla gelmez. Yukarıdaki “boyun bağı çıkarır gibi” ifadesi (I, *Meserret Oteli*, s.28) ile yapılacak kaba bir mukayese ile ne demek istediğimiz daha net idrak edilecektir.

“Ben, onun denizin üzerinde bir nokta gibi kalmasını beklemeden, uzaklaştım” (I, *Bir Kıyının Dört Hikayesi*, s.33). Bu misalde de aynı tavır var. “Nokta gibi” ifadesinin klişe kullanımı sürdürülebilirlik sağlandığı ölçüde ifadenin analogik kuvvetini azaltır, hatta yok eder. Bu durumda mesela noktanın “küçük olmak, zor fark edilmek, önemsizlik” gibi akla hemen gelen manalarının dışında kullanılması analogik değeri artırır. Nokta'nın mesela besmele-Fatiha ve Kur'ân silsilesinde başlangıcı ve her şeyin kaynağı olan hiçliği işaret etmesi AKA için güzel bir misaldir ve idraki mümkün olur ise de analogik değeri yüksektir.

“Gözleri, sırtında kocaman projektör gibi parlak, uzun ayı tüyü gibi sert tüyleri var. Ağzı bir kuyu ağzı gibi” (I, *Bir Kıyının Dört Hikayesi*, s.33). Bu bir ejderha tasviridir. Gözlerin (müşebbeh) projektöre (müşebbehün bih) ve ağzın (müşebbeh) kuyuya (müşebbehün bih) teşbihi anlaşılır olmakla birlikte, tüylerin sertlik bakımından ayıninkine benzetilmesi müşebbehün bihin “kuvvetli unsur” olmak vasfı ile çelişir. Genel anlamda ise yan yana getirilen unsurlar (ejderhanın sembolik suretinin herkes tarafından bilinmesinin de tesiri ile) hissîdir, okura aktif katılım imkânı sağlamaz. Sürdürülebilir olmamalarına rağmen sarahatin tam olması analogik kıymeti düşürür.

6.5.Babamın İkinci Evi

“Dediğim köy evine vardığımız zaman, atlarımızı ufak, oya gibi bir köy çocuğu aldı” (I, *Babamın İkinci Evi*, s.38). Bu misal tam anlamı ile ampirik kullanım alanı (AKA) için misaldir. Yani bir çocuğun *oyaya* teşbihi bilhassa modern insan için anlaşılır olmayabilir. Oyanın “genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel” olduğu söylenir ise karinenin “küçük” olduğu idrak edilir ve müşebbeh sarahat kazanır. Zaten “ufak” kelimesi söylendiği için müşebbehün bihin idraki daha da kolay olacaktır.

“Başımı öbür tarafa çevirirken kalbimden de bir muhabbet gelip geçiverdi; rüzgâr gibi esiverdi” (I, *Babamın İkinci Evi*, s.40). Kalpten muhabbet geçmesi (aklî) zaten mücerret bir durumdur. Bunun rüzgâra (müşebbehün bih) teşbihi müşahhas (hissî) kılma isteğinin bir neticesidir. Diğer birçok misaldeki gibi “rüzgâr gibi geçmek” kelime alanı belli bir kalıptır. Dolayısı ile sürdürülebilirliği garanti altında olduğu için analogik değeri düşüktür.

“Yerdeki Kocaeli kilimi, ıslak bir kırmızı renkle, gaz lâmbasının altında, acayip bir reçel gibi kaynıyordu” (I, *Babamın İkinci Evi*, s.40). Misal ideal bir analogi örneğidir. Poetik değeri yüksektir. Rengin ıslak olması da zaten bu algıyı destekler. Tabii olarak kilim (müşebbeh) ile reçel (müşebbehün bih) arasında kurulan rabita sürdürülebilir değildir, TKA dahilindedir, kendini meşrulaştırmaz ve vech-i şebih nispeten sarih değildir (ıslak kırmızı renkli kilim nasıl kaynar ki?). Yani idrak sürecinde okurun katılımını gerektiren benzetmeler en kıymetli olanlardır.

“Uyku sâri bir hastalık gibi, bu elden bana geçiyor, gözlerim kapanıyordu” (I, *Babamın İkinci Evi*, s.41). Uykunun (müşebbeh) bulaşıcı bir hastalığa (müşebbehün bih) benzetilmesi idraki gayet sarih olmakla beraber klişe değildir. B Tipi bir metafordur.⁹ Ters çevrim mümkün, zira hastalığın uykuya teşbihi de makuldür. Benzetme “kelime alanı” için güzel bir misaldir; uyku halinin birçok hastalık ile bağlantılı olması, daha doğrusu birçok hastalığın uyku halini ortaya çıkarması kelimeleri aynı alana dahil eder. Bu da metaforun kendini meşrulaştırmasına sebep olur. Dolayısı ile ideal olan “sıçrama” gerçekleşmediği için benzetme vasattır.

“Bu hissi uzun müddet, alâminüt fotoğrafçıların çıkarttığı kartlar gibi muhafaza ettim” (I, *Babamın İkinci Evi*, s.42). Hissin (aklı) şipşak fotoğrafçıların çıkarttığı kartlara (müşebbehün bih) teşbihi de nispeten orijinaldir. Benzetme yönünün *muhafaza etmek* olması ile hisse kalıcılık, görsellik ve nihayetinde nesnellik atfediliyor. Bu sürdürülebilir değildir; dolayısı ile edebî bir icattır. Analogik değeri benzerlik kıymetinin fevkindedir.

6.6.İpekli Mendil

“Bırakılınca azat edilmiş bir kırlangıç gibi fırladı. Ay ışığını ve mısır tarlasını, keskin bir kanat gibi sıyrarak kaçtı gitti” (I, *İpekli Mendil*, s.45). Hırsız çocuk (müşebbeh) burada kırlangıca (müşebbehün bih) teşbih ediliyor. Edebiyatta daha ziyade yere yakın uçuşu münasebeti ile tevazu ile rabitalı olarak kullanılan kırlangıç burada çeviklik vasfı ile irat ediliyor. Dolayısı ile AKA dahilinde bir çelişki hasil olur. Bu şüphesiz misaldeki gibi bağlam iyi kurgulanırsa sorun teşkil etmez, bilakis klişenin tahrifi analogi için ciddi bir avantajdır. Fakat bağlantı gayet sarihdir ve hatta ters çevrim dahi mümkündür. Bu da analogik kıymeti düşürür.

“Ne rüzgârlar battaniyemin üzerinden acayip birer rüya gibi gelip geçtiler” (I, *İpekli Mendil*, s.46). Aklî-hissî silsilesinin amacı malum olduğu üzere benzetme sanatını kullanarak mücerret olanları müşahhas kılmak esasına dayanır. Fakat misalde tam tersi bir şekilde hissî olan (rüzgâr) aklî olana (rüyâ) benzetilmektedir. Vech-i şebek tam sarih değildir; fakat “gelip geçmek” ilgisi ile anlaşılır. Analogik tavrı zayıflatan esas vaziyet ise “rüyâ” kelimesinin çok sık kullanılan bir lafız olmasıdır. “Rüyâ gibi geçti” denince ne kastedildiği anlaşıldığı için bu kıymetli kelime çok hususi bir kasıt ile kurulan orijinal bir bağlam haricinde klişe kalmaya mahkûm gibidir.

“Ölmek üzereydi. Sımsıkı kapalı yumruğunu kapıcı açtı. Bu avucun içinden bir ipekli mendil su gibi fişkırdı” (I, *İpekli Mendil*, s.46). İki hissî ögenin kullanılarak bu derece güzel bir benzetme yapılması ve sarih olunması ayrı bir maharettir. İpekli mendilin (müşebbeh) su (müşebbehün bih) ile arasındaki rabita *fişkırmak* (vech-i şebek) ilgisine dayanır. Su ve mendil arasında kurulan bu ilgi o kadar sağlamdır ki kelimelerin alanları arasında suni bir tahrife bile sebep olur. Yani ipek bir mendilin “su gibi” olması zihnimize sorunsuz bir meşruluk kazanır. Fakat misal çok sarihdir ve okurun aktif katılımına gerek olmaz. Dolayısı ile analogik bakımdan mükemmel değildir.

⁹ Tasnif için bkz. Duman 2018: LT 1.3, s.623-4.

6.7.Kıskançlık

“Ben çocuklarla şu kümes gibi yerde pinekliyorum” (I, *Kıskançlık*, s.47). Bir yerin (müşebbeh) kümese (müşebbehün bih) teşbihi oldukça sarihtir, kümesin bir mekân olması dolayısı ile metafor kendini meşrulaştırmış sayılır, sürdürülebilirdir; dolayısı ile analogik kıymeti düşüktür.

“Otlar kopkoyu, İstanbul kızlarının yeşil gözleri gibi derin bir renk almışlardı” (I, *Kıskançlık*, s.49). Otlar (müşebbeh) ile yeşil göz (müşebbehün bih) arasında kurulan rabita sorunsuz, kaidelere uygun, sarih ve sürdürülebilirdir. Sadece burada yeşil gözlerin “İstanbul kızları”na ait olması yani bu kızların gözlerinin yeşilliğinin diğer kızların gözlerinin yeşilliğinden farklı yani daha “derin” olduğunun söylenmesi bizi nispeten AKA kapsamında bir değerlendirmeye yiter.

6.8.Orman ve Ev

“Ata biner gibi bindikleri bir daldan ayaklarını salladıkları zaman, Dokurcun suyu kabarmış ve onların çıplak ayaklarına kadar çıkmış sanırlardı” (I, *Orman ve Ev*, s.56). Dal (müşebbeh) ile at (müşebbehün bih) arasındaki rabita da klişedir. Benzetme yönü gayet sarihtir, benzetme sürdürülebilir. Analogik kıymeti düşüktür, zira anlatıma kattığı bir orijinalite yoktur.

“İşte on dokuz ayak mermer merdivenler... Mermer merdivenlerin kenarlığı yeşil çubuklarla örülü; yeşil çubukların sivri uçları bir iki parmak sarı yıldızla kaplı. Güneş varsa eğer, sıcak ve şaşaalı bir yaz öğlesi ise, bu demir çubukların uçları cami alemleri gibi parlar” (I, *Orman ve Ev*, s.58). Müşebbehün bihin kuvvetli olması, namzet olması klasik teşbih için gerekliliktir (tersi bir durum olur ise teşbih-i maklûb meydana gelir). Demir çubukların uçları (müşebbeh-zayıf unsur) ile cami alemi (müşebbehün bih- kuvvetli unsur) arasındaki parlaklık rabitası yeni olmasına rağmen tarafeynin hissî olması ve sarahat sebebi ile poetik değer düşüktür yani analogik kıymet azdır.

6.9.Düğün Gecesi

“Yalnız kulaklar haddinden fazla yağmuru ve köyün seslerini büyüterek duyuyor, başka bütün hisleri gevşemiş çıkırıklar gibi başdöndürücü bir hızla bir yerinde dönüyorlar ve bu yeri Ahmet bir türlü bulup çıkaramıyordu” (I, *Düğün Gecesi*, s.63). Bu çok orijinal hikâyeden seçilen teşbih hisler (müşebbeh) ile çıkırıklar (müşebbehün bih) arasında kurgulanır. “Baş döndürücü bir hızla bir yerinde dönüyor” olmak karinesi ile aralarında rabita kurulan aklî ve hissî kısımlar oldukça sarihtir, ancak sürdürülebilir değildir. Benzetme tek hanelidir, okurun aktif katılımına imkân verecek bir kapalılığa sahip değildir.

6.10.Şehri Unutan Adam

“Bir on bir buçukluk cigara için, bozdurulmaya kıyılmayacak kadar yeşil, hâreli, kıvrak liramı evirdim çevirdim, fakat sonunda bir cigara, tahammül edilemeyecek bir arzu gibi vücudumu sardı” (I, *Şehri Unutan Adam*, s.67). Sigara (müşebbeh) ile arzu (müşebbehün bih) arasındaki rabita da somut-soyut geçişine misaldir. Yani sigara mücerret bir seviyeye yükseltilir bu teşbih vesilesi ile. Ters çevrim

mümkün; mesela bir arzunun sigara gibi yanması, tükenmesi yahut tüketmesi pekâlâ mümkündür. İki hanelidir benzetme. Analogik tavrın zayıf olmasının sebebi ise bir şeyin “arzu” ile rabitalı kılınmasının çok kullanılan bir kalıp olmasıdır ki bu da sürdürülebilirliği sağlar. Ayrıca tiryakilik üzerinden arzu ile sigara kelimeleri TKA içinde aynı alana dahildirler; dolayısı ile metafor kendini meşrulaştırma eğilimindedir.

“Mavi duman, bir bilek damarı gibi kabartılı ve sıcak dudaklarımdan çıktı” (I, *Şehri Unutan Adam*, s.67). Analogiyi basit benzetmeden ayıran en mühim kaidelerden birinin orijinallik olduğu birçok kez söylendi. Sigara dumanı ile bilek damarı arasında ilgi kurmak da bu nevidendir. Sıcaklık hem dumanın hem de (kan çağrışımı ile) renk bakımından benzeri olan damarın ortak vasfıdır. Bu benzetme sürdürülebilir değildir, kendini meşrulaştırmaz. İki müşahhas nesne arasında böylesi bir teşbih kurmak diğer türlere nazaran çok daha zordur. Yani A Tipi metafor için gereken en mühim hususlardan biri *hiçbir şekilde* yan yana durmayan iki ögeyi ustalıklı birbirine yapıştırmaktır.

“Muhakkak ilham bu bunalmış ânımda yardımına Hızır gibi yetişecekti” (I, *Şehri Unutan Adam*, s.68). Buradaki teşbih ise tamamı ile klişedir. Kültürel arka planı akla hiçbir surette gelmeyecek şekilde kullanıldığı için gayet de sarıhtır. Analogik değeri çok düşüktür. AKA bakımından tetkiki ile kullanımın telmih kısmı tetkik edilebilir.

“Neşem son haddini bulmuştu. Vidalarım sıkılmış, delk ve temas yerlerim yağlanmış gibiydi. Bir makine homurtusuyla ıslık çalarak uzaklaştım” (I, *Şehri Unutan Adam*, s.69). Anlatıcı (müşebbeh) kendini bir makineye (müşebbehün bih) teşbih ediyor. Bu şüphesiz çok parlak bir buluş değildir. Fakat vech-i şebelin uyumu anlatıma nispeten orijinallik katar. Bu da metaforun kendini meşrulaştırması sürecinde “delk ve temas yerleri yağlanmak” ve “makine homurtusu” gibi farklı yönlerin vurgusu ile mümkün olur. Daha doğrusu farklılık sürdürülebilirliğin değişik bir istikamette olmasından kaynaklanır.

6.11.Üçüncü Mevki

“Sapanca Gölü bu adamın gözlerinin içinde pürüzsüz, dalgasız, bir damla ışık ve cam gibi parıldadı” (I, *Üçüncü Mevki*, s.70). Gölün (müşebbeh) cam (müşebbehün bih) gibi (edat) parlaması (vech-i şebeh) oldukça düşük bir analogik değere sahiptir. Bu vech-i şebelin sarahati ve sürdürülebilirlikten ziyade metaforun kendini meşrulaştırmasından kaynaklanır. Zira cam, su, parlaklık, ışık gibi kelimeler ciddi anlamda metonimik bir sıra izler. Mevcut kullanımların (*in praesentia*) kombinasyonlar ile kullanıma müsait oluşu da bunu destekler (bkz. Duman 2018c).

“Kayseri çok acayip bir kâinat, Seddiçin kenarında bir tuhaf şehir gibi muhayyelesini gıcıkıyor: Hanlar, kervansaraylar, dar sokaklarda çamaşır yıkayıp çocuklarını döven yağlı kadınlar, ellerinde uzun birer pastırma, öyle yemeği yiyen memurlar ve uzayan bir gün” (I, *Üçüncü Mevki*, s.70). Burada teşbihin mukayese vasfı çok daha bariz görünmektedir. Kayseri (müşebbeh) ile “Sedd-i Çin kenarında bir tuhaf şehir” (müşebbehün bih) arasındaki rabita orijinal olmasına rağmen analogi

değeri düşüktür. Zira iki müşahhas arasındaki rabita sarihtir fakat sürdürülebilir değildir. Bu da devreye AKA'yı sokar. Yani hikâyenin yazıldığı zamandaki Kayseri ve Çin seddi tasavvuru ile şimdiki çok farklı olduğu için benzetme güç kaybeder.

“Kayseri’ye giden [adam], daire müdürü hatırını sormuş, ihtiyar ve mahcup bir memur gibi sevindi. Yanağı sıkılmış ve yanağı sıkılma zaman geçmiş bir küçük kız gibi kızardı” (I, *Üçüncü Mevki*, s.71). Adamın (müşebbeh) memura (müşebbehün bih) teşbihinde dikkati çeken benzetme yönüdür. Yani “ihtiyar ve mahcup” bir tavra sahip olmak ile bu klişe nispeten esnetilir. Kızarmak bakımından seçilen müşebbehün bih (kız) için de aynı orijinal bakış söz konusudur. “Yanağı sıkılmış ve yanağı sıkılma zaman geçmiş” olmak tarafeyn arasındaki klişeyi ciddi anlamda esnetir. Fakat benzetme sarihtir ve tarafeynin sürdürülebilirliği vardır. Orijinalliğin kaynağı metaforun meşrulaştırma tavrında güzergâhın değişmesi, tarafeyni akla gelenin nispeten dışında bir ayarlama ile kullanmaktır.

“Ovaların ve küçük tümseklerin yanında, etrafına hiçbir dost ve sevgili takmadan bir bekâr adam gibi yükseliveren Erciyes’i dâhilere benzetirdi” (I, *Üçüncü Mevki*, s.73). Teşbih-i maklub da aslında analojiye yakın neticeler verir. Normal olan bir kişinin (müşebbeh) kendisinden daha kuvvetli olan dağa (müşebbehün bih) teşbihidir. Burada tam tersi var. Erciyes (müşebbeh) etrafında hiçbir şey olmamak bakımından (vech-i şebeh), bekar bir adama (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Bu tür benzetmelerde muvaffak olmak nispeten daha zordur, zira ters çevrilebilirlik garanti altında olduğu için sarahat kesin olacak ve metafor kalıplaşma dahilinde kendini meşrulaştırma temayülü gösterecektir. Bu aynı zamanda ters çevrilebilirliğe de bir misaldir; yani “insan- dağ” tarafeyni “dağ-insan” şeklinde değişebilir; bu da esas analojiyi çift haneli yapar. Fakat yine de okurun aktif katılımı ve müphemlik mevzubahis değildir. Diğer birçok misalde olduğu gibi Sait Faik benzetme yönü üzerinden genişletmelerle muvaffak olmuştur.

“Ben salonu dolaşıyorum. Bir küçük çocuk uyumuş. Uyku ne dinlendirici. Yerime, küçük çocuğun saçlarından ve kafasından aldığım bir masumiyetle çöküyorum. Aynı çocukluk sinirlerime yayılıyor. Fakat zehirlenir gibi uyuyorum” (I, *Üçüncü Mevki*, s.75). Uyku (müşebbeh) ile zehirlenmek (müşebbehün bih) arasında bir benzetme kurmak çok parlak bir tasavvur değildir. Fakat diğer cümlelerin akışı içindeki konum, en nihayetinde bu tasavvurun bir bitiş olması metaforun kendini meşrulaştırma tavrı içindeki esneklikle farklı bir suret kazanır. Yani masumiyetin ve çocukluğun somutlaştırılması “zehirlenme”yi hazırladığı için bağlam bu sefer sanata galebe çalar.

6.12.Garson

“Bu, iki, iki buçuk lira bir fedakârlıkla külüstür bir kahveye sahip olmak arzusunun manasını garson Ahmet, bir türlü anlayamıyor, her sene haziranla beraber içini bir yangın gibi saran bu küçük kahveye, kahveci olmak arzusunu bir türlü yenemiyordu” (I, *Garson*, s.78). Arzunun (müşebbeh) yangına (müşebbehün bih) teşbihi de ziyadesi ile klişedir. Fakat birçok misalde görüldüğü gibi Sait Faik bu tekdüzeliği bağlamı ustaca kurgulayarak nispeten bertaraf eder. “İçini bir yangın gibi sarmak”

ifadesinin sarahati ve sürdürülebilirliği yine arzu ile yangın kelimelerinin aynı alana dahil olmasından kaynaklanır. Selektif bir sıçrama yapılmadığı sürece de kıymetli bir analogiden bahsedemeyiz.

“O günler toprak yolun kenarına bir boru ile oturtulmuş mangalın kömürleri nar gibi kızarır” (I, *Garson*, s.78). Aynı şekilde “nar gibi kızarmak” da klişedir. Kalıp zikredildiği vakit kimsenin aklına “nar” kelimesinin gerçek anlamı, kızarmak ile alakası gelmez. İfade bu kadar sarıhtır ve sürdürülebilirliği garanti altındadır.

6.13.Birtakım İnsanlar

“Baharın bu soğuk günlerinde şu devam eden kıştan bir buz gibi gece hatırıma geliyor” (I, *Birtakım İnsanlar*, s.82). Gece (müşebbeh) ile buz (müşebbehün bih) arasındaki ilgi gayet sarıhtır ve sürdürülebilirdir. Gece, kış ve buz kelimeleri aynı anlam sahasında olduğu için metafor kuvvetle kendini meşrulaştırır. Yani gece hissî olmamasına, aslında aklı bir adlandırma olmasına rağmen üşüme, karanlık vb. özellikleri ile hissî olarak addedilir.

“Burnum yastıkta, yorganım ağzım hizasında kirpi gibi büzülmüşüm; dalmak üzereyim” (I, *Birtakım İnsanlar*, s.82-3). Kirpi gibi büzülmek de aynı şekilde çok düşük bir analogik değere sahiptir. Burada benzetme yönünün değiştirilmesi de mevzubahis değildir. Modern insanın kirpi ile muhatabiyeti düşünülürse benzetmeyi AKA kapsamına almak da mümkün olur.

“Buna mukabil sırtında mor pamuklar yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış çuvalı...” (I, *Birtakım İnsanlar*, s.83-4). “Tüy gibi” diye başlayan her ifadenin devamında neyin kastedildiği biliniyorsa sarahat vardır, metafor sürdürülebilirliğe sahiptir yani klişedir. Bu analogik tavır için bir olumsuzluk hasıl eder; yani bu tür ifadelerin analogik değeri ciddi anlamda düşüktür. TKA kapsamında “tüy” kelimesi değerlendirilirken bile hafif şeylere namzet olma vasfı dikkati çekecektir.

6.14.Sevmek Korkusu

“Başka arzular, ihtiraslarla atıldığı yolda beni âvare ve çırılçıplak, başı her manada boş bırakacak yalnız bir şey olduğunu biliyorum ve ondan, karanlıktan, riyadan, zulümden, hürriyetsizlikten korkar gibi ürküyorum” (I, *Sevmek Korkusu*, s.89). Sevmekten korkar anlaticı. Sevmek korkusu (müşebbeh) ile “karanlık, riya, zulüm ve hürriyetsizlik” korkusu (müşebbehün bih) arasındaki teşbih-i cem’ tarafeynin mücerretliği içinde sarıhtır, metaforun kendini meşrulaştırması da mevzubahis değil. Zira müşebbehün bihler dahi farklı alanlara aittir. Dolayısı ile analogi değeri yüksektir ve bu yine benzetme yönünün sağlamlığı ile tesis edilmiştir.

“Korkudan buz gibi ter dökülmekle beraber o, sıcak, ılık ve karanlık gibi tatlı ve münzevi bir şeydir” (I, *Sevmek Korkusu*, s.90). Korku duygusu (müşebbeh) ile sıcak, ılık ve karanlık (müşebbehün bih) arasında münzevi olmak ve tatlı olmak bakımından (vech-i şebeh) bir rabıta kurulur. Korkunun (aklı) izahı için yine sıcak, ılık ve karanlık gibi ifadelerin kullanımı sarahati imkânsız kılar, metaforun

kendini meşrulaştırması söz konusu değildir, sürdürülebilirlik de imkansızdır. Yani kalkıp da bir kişi daha “korku” ile bu üç ifade arasında tatlılık ve münzevilik bakımından bağlantı kuracak gibi görünmez. İşte analoginin temel özelliklerinden biri de bu şekilde anlamak fakat izah edememektir.

“Su sesi gibi bir piyano, dar salonun uzak bir köşesinden aksederdi” (I, *Sevmek Korkusu*, s.91). “Su sesi gibi” ifadesi ile başlayan bir cümlenin varacağı yeri tahmin etmek ifadeyi sarıh, klişe ve sürdürülebilir yapar. TKA içinde yapılacak bir değerlendirme ile su, ses, müzik ve piyanonun çok daha uzak olmayan kelime alanlarına dahil olması meşrulaştırma tavrını da geçerli kılar.

6.15.Louvre'dan Çaldığım Heykel

“Metroya bindiğim zaman, yanımdaki boş yere heykeli bırakmadım. Hâlâ omuzlarımdaydı. Oradan ağır ağır vücuduma, içime süzülüğünü ve bir zehir gibi kanıma karıştığım hissettim” (I, *Louvre'dan Çaldığım Heykel*, s.95). “Bir zehir gibi kana karışmak” ifadesi de “nar gibi” ve “su gibi” ifadelerine benzer. Kalıplaşmışlardır, klişedirler, anlatıma bir şey katmazlar; sadece iyi kurgulanan bir bağlam içinde yani farklı bir benzetme yönü öne çıkarılırsa değer kazanırlar. Heykelin (müşebbeh) zehre (müşebbehün bih) teşbihi iki müşahhastan bir mücerret çıkarmış gibi görünse de mühim olan gösterilen (*Signifikat*) olduğu için analogi değeri yine düşüktür.

“Eve bir sıtma nöbeti içinde vardım, bir kartpostal büyüklüğünde kalmış, erimiş heykeli sırtımdan âdeta kopararak masanın üzerine bıraktım ve yatağımın üstüne boylu boyunca uzanıp bir sıtmalı gibi titreye titreye saatlerce kaldım” (I, *Louvre'dan Çaldığım Heykel*, s.95). Sıtma hastalığının en mühim namzedi titremek olduğu ve “sıtmalı gibi” denince akla bu vaziyet geldiği için teşbih sarıhtir, sürdürülebilir ve zaten kendini meşru kılmıştır. Yani sıtmalı, titremek ve hastalık gibi kelimeler kombinasyon düzeni içinde yan yanadır. Burada seleksiyon mevzubahis olmadığı için metaforik değer yüksek değildir, analogi zayıftır.

6.16.Robenson

“Yuvarlak dünyanın üstünde isimlerini bilmediğimiz fiyorlar, kanallar ve limanlar; gece olunca sakin denize bakan tek bir fener, bazen sağanaklı ışıklar döküp yürüterek, bu yuvarlak dünyanın üstünde bir vücut gibi sınırlı ve hararetili yaşarlar” (I, *Robenson*, s.96). Burada birden çok müşebbeh var, müşebbehün bih ise “vücut”tur. Bu teşbih-i tesviye hissî unsurlar arasında olduğu için idraki kolaydır. Sınırlı ve hareketli olan bu nesnelere genel bir sürdürülebilirliğe tabidirler. Yani cansızın canlı yapılması kapsamındaki benzetme zaten analogik bakımdan oldukça zayıftır.

6.17.İhtiyar Talebe

“Donmuş bir kaynak. Gece güneşi gibi, sarı kızlar” (I, *İhtiyar Talebe*, s.103). Kızların (müşebbeh), gece güneşine (müşebbehün bih) teşbihi renk itibarı ile sarıhtir, sürdürülebilir ve metafor kendini kelime alanında meşrulaştırmıştır. Dolayısı ile analogik değer düşüktür.

“Tüy kadar hafif beyaza çalar sarı saçlı, kar kokulu, kar renkli, yanakları buz gibi soğuk onar yaşında çocuklar, fiyorlar ve mavi sular” (I, *İhtiyar Talebe*, s.103). Müşebbeh çocuklardır. Fiyorları ve mavi suları zikredilen vasıflarla örtüştürmek mümkün değildir. Çocukların saçları (müşebbeh) tüy (müşebbehün bih) ile, kokuları (müşebbeh) kar ile (müşebbehün bih), yanakları da (müşebbeh) buz ile (müşebbehün bih) mukayese edilmektedir. Bu teşbih-i mefrûk’un her bir ögesi diğeri ile aynı kelime alanında olduğu için metafor kendini meşrulaştırma eğilimindedir. Dolayısı ile bu benzetmeler sarihtir, sürdürülebilir. Teşbihlerin analogik değeri düşüktür.

“İhtiyar talebe, en çok saatlere kızılıyordu. Nasıl oluyordu da saatler, bir munis yaz yağmuruna karşı ruh peyda etmişler gibi makineden kollarıyla ağırlaşırlar, sakinleşirler, dururlardı” (I, *İhtiyar Talebe*, s.112). Tanpınar’ın kaleminden çıkmış gibi bir cümle. Kabaca saat (müşebbeh) insana (müşebbehün bih) teşbih edilir. Benzetme yönleri olmak üzere kolları vardır saatlerin, sakinleşirler. Daha da mühimi “bir munis yaz yağmuruna karşı ruh peyda etmiş” gibidirler. Dolayısı ile vech-i şebeh kısmen sarih değildir. Yine de saatin bir insana benzetilmesi sürdürülebilir. Burada da anlatımı orijinal kılan husus benzetme yönünde klasik istikametini gevşetmesidir.

“Postahanenin önündeydi. Yağmur, şapkasız başından süzülüyor; seyrelmiş saçlarında ılık bir düşünce, bir uyanık rüya gibi, gelip geçiyordu” (I, *İhtiyar Talebe*, s.113). Rüyanın müşebbehün bih olarak kullanılması yeni değildir (mesela bkz. I, *İpekli Mendil*, s.46). Yağmur (müşebbeh) gelip geçmek bakımından (vech-i şebeh) hem düşünce hem de rüya ile (müşebbehün bih) alakalı kullanıldığı için yine bir teşbih-i cem’ vardır. Müşahhasın mücerrete geçişi sarihtir, fakat sürdürülemez. Yani başka kim yağmuru düşünce ve rüya ile alakalı kılabilir ki? Hem bu düşünce ılıktır, rüya ise uyanık. Yani müellif icat etmek yerine orijinal bakış ile analogik zemini sağlamlaştırmaktadır. Yağmur, idrak etmemizin zor olduğu bir müşebbehün bihe benzetilse idi ve bu benzetme başarılı olsa idi şüphesiz analogik değer daha da yükselirdi. Dolayısı ile ifadelerin anlam sahası farklıdır. TKA kapsamında bir meşrulaştırma söz konusu değildir.

“Çinli talebelerin, yanakları elma cilâsıyla parlayan dev gibi Almanların arasından ihtiyar talebe; ağır ve temkinli, kimseye dokunmadan, hiçbir teccüs acelesi göstermeden yürüdü” (I, *İhtiyar Talebe*, s.113). “Dev gibi” ifadesi de tamamı ile klişe içindedir. Yanaklarının elma cilası ile parlamış olması bu klişe tesirini hafifletse de ifade sarihtir, sürdürülebilir. İri olmak ile dev kalıbı arasındaki anlam sahası zaten metaforun kendini meşrulaştırmasına sebep olur. Öyle ki birine “dev gibi” dediğimizde esatiri zamanlardan kalma bu mahluklar, onların destansı özellikleri ve sair epik tasavvurlar üstüne kesinlikle düşünmeyiz.

“İhtiyar talebe, küçük bir serçe kadar şen, fakat mağrur, saatler gibi durgun ve ağır; üniversitenin kalın ve ağır kapısını açtı” (I, *İhtiyar Talebe*, s.114). Serçeyi veya saati bir ihtiyara benzetebilir miyiz? Mesela serçenin hareketleri ile bir bahar günü erkenden uyanan bir ihtiyarın kısa hareketlerle etrafı seyrederken attığı mütereddit adımlarını yahut bir saatin ağır hareketleri ve

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

durgunluğu ile bir ihtiyarın tavırlarını mukayese edebilirsek ters çevrim mümkün olur. Benzetme sarihtir, sürdürülebilir; yani şen olmak bakımından serçe veya durgunluk bakımından saat namzet edinilebilir. Metaforun kendini meşrulaştırma tavrı olmadığı için buradaki metaforik tavrı B olarak değerlendirebiliriz (Duman 2018a: LT 1.3, s.623-4).

“Bu kadın, yanındaki arkadaşlarına miyavlar gibi bir şeyler anlatıyordu” (I, *İhtiyar Talebe*, s.118). Buradaki isti'âre-i mekniyyenin (kapalı istiare) müşebbehün bihini bulmak için çok fazla çaba harcamaya gerek yoktur. Hatta bir kadının kediye teşbihi nerede ise meşrulaştırma tavrı içinde olduğu için sürdürülebilirliği ve sarahati su götürmez. Bu sebeple analogik değer düşüktür, ancak konuşmanın miyavlamaya teşbihi anlatımı az da olsa canlandırır.

6.18.Sarnıç

“Gün oldu ki, halkla bu çarşılar, sefil dükkânlar, pis aşçılar, kışlalar ve tezgâhlar dolduran halkla aram bir uçurum gibi açıldı” (I, *Sarnıç*, s.136). Mesafenin (ki bu mücerrettir, aklîdir aslında) uçuruma teşbihi, “uçurum gibi” kalıbının genel çağrışımları ile örtüşür. Sarihtir, sürdürülebilir. TKA içindeki ifadeler kendini meşrulaştırma eğilimindedir.

6.19.Kalorifer ve Bahar

“Hapishaneye buradan askere gider gibi gidilirdi” (I, *Kalorifer ve Bahar*, s.141). Misal tam anlamı ile AKA'nın idrak boyutunda değerlendirilmeye müsait bir misaldir. Yani hapishaneye gidişinin askere gidiş ile mukayesesi herkes, her kültür ve her zaman için idrak edilebilir değildir. Askere gidiş (müşebbeh) ile hapishaneye girmek (müşebbehün bih) arasındaki benzetme yönü de bu bakımdan sürdürülebilir değildir. Fakat idraki sorunsuz olacağı için analogik değeri yine de düşüktür.

“Bahar böyle düşündürdü. İnsanlar yalnız baharda, hakikati, ağaçlar gibi yeşererek hissederlerdi” (I, *Kalorifer ve Bahar*, s.146). İnsanların ağaçlar gibi yeşermesi elbette mümkün değildir, müşahhas değildir. İnsanların (müşebbeh) ağaçlara (müşebbehün bih) teşbihinde benzetme yönü ziyadesi ile aklîdir. Dolayısı ile insanın- ağaca teşbihindeki klişe ciddi anlamda bükülerek sarahat azaltılır, sürdürülebilirlik de yeşermek vesilesi ile zorlaşır. Fakat devamen yorumlanma ihtiyacı duymayan ve okurun aktif katılımına imkân tanımayan, bilmecevari olmayan bir benzetmedir bu. Şu hâlde A Tipi metaforların en mühim özelliklerinden olan “bilmecevâri” olmak vasfının nasıl işlevsel ve mühim olduğu böylece daha net görülmektedir.

6.20.Beyaz Altın

“Geceleyin bir deniz gibi yakamozlanan bu fosforu bol arazide gündüzün çocuklar birbirini kovalar; ceviz ağaçlarına kocaman delikanlılar tırmanır, mezarların üstünde şıracılar, bozacılar, koz helvacılar uyuklardı” (I, *Beyaz Altın*, s.150). Bu muhteşem anlatımın ilk kısmında arazi (müşebbeh) denize (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Fosfor bolluğu ile yakamoz arasında kurulan ilgi sarihtir, fakat sürdürülebilir değildir. Yani bu benzerliğin mucidi Sait Faik olduğu için ve TKA kapsamındaki

kelimeler okura aktif katılım imkânı sağladığı için benzetme analogik katmandadır.

“Yağları, elleme kömürünün korlaştığı mangalın içindeki nar gibi ateşleri söndüren yağlı börekler” (I, *Beyaz Altın*, s.151). Nar gibi kalıbını daha evvel izah etmiş idik (bkz: I, *Garson*, s.78). Benzetme sarihtir, çünkü klişedir. Dolayısı ile sürdürülebilirliği yüksektir.

“Bu atları gibi kara yağız, sıhhatli adamın ne derdi olabilirdi?” (I, *Beyaz Altın*, s.154). Adamın (müşebbeh) kara yağız ve sıhhatli olmak (vech-i şebah) bakımından ata (müşebbehün bih) benzetilmesi atın modern zamanlarda azalan rolü sebebi ile nispeten daha farklı algılansa, hatta biraz gariptense de idraki sorunsuz işler. Sorun sürdürülebilirliğidir. Bugün için “at gibi” ifadesi daha farklı çağrışımları *da* muhtevlidir. Sarihtir, ancak AKA bakımından değerlendirilmeye de müsaittir. Bu sebeple analogik kıymeti düşüktür.

“Bakın bu çay bile aslı göl olduğunu unutmuyor. Sular bir göl suyu gibi ılık ve sessiz. Sanki bir göl gibi sakin, sanki bir göl gibi akıyor” (I, *Beyaz Altın*, s.154). Çay ile göl arasında yapılan bu benzetme oldukça mühim bir hususu işaret etmeye de fırsat tanıyacaktır. Daha doğrusu sürekli zikrettiğimiz kaidelerden birinin ne kadar işlevsel olduğunu göstermiş olacağız. Çay (müşebbeh) ile göl (müşebbehün bih) aynı kelime alanına dahildir. Dolayısı ile daha en başında alaka fazlaca meşru, iç içe, yan yana olduğundan aktif katılım sağlamak imkânsız olur. Alakanın sakinlik olarak kurulması bir farklılık meydana getirmez. Zira sürdürülebilir değildir benzetme, fakat sarihtir. Sadece “çayın aslının göl olması” karinesi ile anlam kuvvet kazanır. Ancak yine de analogik gerekliliklere sahip değildir.

“Evlerden Yahudi çocukları gibi eskiler de topladım” (I, *Beyaz Altın*, s.154). Bu da kültürel bir arka plana sahip olan, yani AKA kapsamında değerlendirilebilecek benzetmelerdendir. Bugün için “Yahudi çocuklarının eski toplaması” anlamlı değildir. Bu tür zamanla değişen teamüllere bağlı kullanımların en mühim eksikliği sürekliliktir. Bu yüzden idraklerinin kolay olmaması analogik değerleri olduğu anlamına gelmez. İdeal olan masif metaforlar için “tam izah edilemez” olmaktır; ki bu da bir icat, en azından farklı bir vech-i şebah kurgulamayı gerektirir.

6.21. Bir Karpuz Sergisi

“Küçük, hakikaten duman gibi kara saçlı tuhaf bir çocuk, bu küçük karpuzların önünde haykırıyordu [...]” (I, *Bir Karpuz Sergisi*, s.165). Çocuğun saçları (müşebbeh) kara olmak bakımından (vech-i şebah) duman ile (müşebbehün bih) alakalandırılmaktadır. Her iki öge de hissîdir, ki eğer çok sıra dışı bir benzetme yönü kurgulanmadı ise bu analogik kıymetin olmadığı anlamına gelir. Anlam gayet sarihtir, sürdürülebilirlik kısmen de olsa mümkündür.

“Karpuzların bazılarında nereden düştüğü meçhul bir güneş vuruyor, sokağın başından bir vantilatörden eser gibi bir meltem esiyordu” (I, *Bir Karpuz Sergisi*, s.165). Temel kaide müşebbehün bihin (vantilatör), müşebbehten (meltem) kuvvetli olması, ona galebe çalması yönündedir. Aksi surette yapılan maktûb teşbih için de çok ince bir anlam ayarı gerekir. Evde vantilatörden gelen esintinin

melteme teşbihi makuldür, fakat bu suretle yapılan bir teşbih klişe değildir, sürdürülemez.

6.22.Gece İşi

“Yüzü beyaz, âdeta cam kırıklarından yapılmış bir levha gibi cigaranın ateşiyle yanıp yanıp sönyordu” (I, *Gece İşi*, s.174). Yüzün (müşebbeh) bir levhaya (müşebbeh) benzetilmesi yine orijinal bir buluş değildir. Sarihtir ve sürdürülebilir. Fakat bunun “cam kırıklarından yapılmış olması” ve ışık oyunları ile kurulan bağlantı benzetmeyi nispeten çekici hale getirir. Bu tavrı Sait Faik’te birçok kez gördük. Muhtemelen çok daha detaylı bir araştırmanın göstereceği üzere Sait Faik’i farklı kılan hususlardan biri hissî tarafeyn arasında görünmeyen bağlantılar görmek ve idrak sürecini aklî boyuta taşımaktır. Sırf bu misal dahi hissî öğelerin nasıl aklî yapıldığını gösterir. Yani “yüz” ve “levha” kelimeleri esas olmak üzere zikredilen tasvir anlaşılırdır; fakat ifadeye güzellik veren sıfatlar klişeyi esnetir. Bu da sürdürülebilirlik içinde orijinallik hasıl eder.

“Balıklar, kocaman balıklar, her biri dev gibi balıklar [...]” (I, *Gece İşi*, s.176). Daha evvel izah ettik (bkz: I, *İhtiyar Talebe*, s.113). Bu ifade sadece çok orijinal bir bağlam içinde, farklı bir benzetme yönü kurgulanarak orijinal hale getirilebilir. Aksi halde analojik bir tavra sahip olunması mümkün olmaz.

“Karşısındaki ufak çocuk bir deniz gibi nefes alıyor; bir rüzgâr gibi konuşuyordu” (I, *Gece İşi*, s.176). Müşebbeh (çocuk) ve müşebbehün bihler (deniz ve rüzgâr) arasındaki rabita gayet anlaşılır fakat tam sarih değil. Yani “deniz nasıl nefes alır”, “rüzgâr nasıl konuşur” sorularının cevabı tam verilemediği halde ne kastedildiği bağlam içinde bellidir. Bu bakımdan ifade sürdürülebilir değildir; yani birisi “deniz gibi nefes almak” kalıbını kullanacak olsa muhtemelen Sait Faik’ten bunu almış olacaktır.

6.23.Hancının Karısı

“Ben bir başak gibi sallanıyordum” (I, *Hancının Karısı*, s.178). İfade AKA içinde tetkike müsait olmakla beraber sarihtir, klişedir ve sürdürülebilir. Sallanmak başağın nefsinde bulunan bir özellik olduğu için metafor kendini meşrulaştırmıştır, dolayısı ile benzetmenin analojik kıymeti düşüktür. Yeri gelmişken bir özelliğin “zatında” ve “nefsinde” olmasını da kısaca izah edelim. Bir ögenin tüm şekillerinde ve suretlerinde mevcut olan özellik “nefsinde” olandır. Yani özünde olan. Mesela “insan” öz itibarı ile *ölümlü*dür. Bu onun “nefsinde” vardır, bu tüm insanlar için geçerlidir. Fakat mevzubahis Hızır (a.s) ise o vakit nefsinde olan özellik zatında olmaz (Duman 2018a: LS 4.8.4; s.398-403). Dolayısı ile analojide ideal olan özelliğin zatında olması, bunun yazar tarafından atfedilmesidir.

“Bir av köpeği gibi havayı kokladı” (I, *Hancının Karısı*, s.179). Mesela havayı koklamak köpeğin nefsinde olan bir özelliktir. Bu durumda okura kişi (müşebbeh) ile av köpeği (müşebbehün bih) arasında koklamak (vech-i şebah) ilgisi ile kurulan bağlantıyı genişletmek için bir fırsat sunulmamış olur. Sarihtir, klişedir ve sürdürülebilir.

“Beyaz başörtüsünden genç birkaç saç gaz lambasının altında pırıldı, gözleri geceleyin dağda kurt gözleri gibi parılıyordu” (I, *Hancının Karısı*, s.180). Kurtların gözlerinin parlaması nefislerinde olan bir özelliktir. Eğer kurtta olmayan veya olması muhtemel bir özelliği atıfla bunu yapmış olsak müşebbehün bih orijinal olurdu. İnsanın gözleri ise kurt gözlerinin kadar parlamaz. İnsanın gözlerinin gecenin karanlığında bu derece parlaması ise zatında vardır. İfade sarihtir, sürdürülebilir, hatta klişe çerçevesinde metafor kendini meşrulaştırmıştır.

6.24.Lohusa

“Dal gibi kızı şişmanlatmak için elinden geleni yapmıştı” (I, *Lohusa*, s.184). Kız (müşebbeh) ile dal (müşebbehün bih) arasında kurulan ilginin ne olduğu çabucak kavranır. Dolayısı ile ifade klişedir, sarihtir, sürdürülebilir. Analoji değeri düşüktür.

“Hayvan gibi bakacağına Boşnak mahallesine koş!” (I, *Lohusa*, s.186). Müşebbehün bih burada çok mühim bir hususa vurgu yapma imkânı tanıyacaktır. İfadelerin bağlam içindeki yeri klişenin çerçevesini dahi bozabilir. Zira “hayvan gibi” dendiğinde akla güç de gelebilir, kabalık da. Bu şüphesiz kategori hatası ile iç içedir (Duman 2018a: LS 4.4.3, s.354-6). Orijinal kısım vech-i şebihin bakmak olarak verilmesidir. Elbette hoş olmayan birçok tavrı “hayvan gibi” ifadesi ile başlatmak mümkündür. Hayvan gibi dağıtmak, hayvan gibi gülmek, hayvan gibi inmek, hayvan gibi çıkmak, hayvan gibi konuşmak vb. Bu bakımdan ifade sarihtir, sürdürülebilir; analogik kıymeti düşüktür.

“Sesi bir yılan ıslığı gibi cevap verdi” (I, *Lohusa*, s.188). Ses (müşebbeh) ve yılan ıslığı (müşebbehün bih) arasındaki ilgi malumdur. Benzetme yönü sarih, ifade klişe ve sürdürülebilirdir. Analogik kıymeti düşüktür. Yılanın tıslaması yahut ıslığı onun nefsinde olan bir özelliktir. Bu insana atfedilmek ile (zatına verilmek ile) sanat yapılmaktadır. Dolayısı ile TKA kapsamında bir anomali mevzubahis değildir.

6.25.Ormanda Uyku

“Hasta olduğum günlerde hislerimin, fikirlerimin izah edilemez, karanlık bir şiir gibi gözüken tarafı vardı” (I, *Ormanda Uyku*, s.191). Şiire karanlık atfı ile desteklenen benzetmede müşebbeh (hisler, fikirler) zaten aklidir. Bunun üstüne bir de “şiir” gibi müphem bir müşebbehün bihi aynı düzeye getirmek bir analoji hasıl eder. Zira ifade sarih değildir, sürdürülemez ve metaforun kendini meşrulaştırması mevzubahis değil. “Şiir gibi” denince akla gelen zaten “karanlık bir şiir gibi” ile tahrip edilmektedir.

6.26.Kim Kime

“Entarisinden kılı ve kalın baldırları iki Herkül bacağı gibi kavi uzanıyordu” (I, *Kim Kime*, s.203). Klişenin kullanımında telmih esaslı ifadeler çok daha işlevseldir. Ancak bu işlevsellik sarahat ve sürdürülebilirlik çerçevesinde olduğu için analogik değeri düşürür.

“Bulutlar, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın

gidiyorlardı” (I, *Kim Kime*, s.204). Bulutların (müşebbeh) kişileştirilmesi esnasında kurgulanan vech-i şebek anlama orijinallik katar. Bulutların küme küme olması ile insanların akın akın cenazeye gitmesi birbirine benzetilmektedir. Bulutların kişileştirilmesi bu bakış açısı ile sarihtir, ancak sürdürülebilir değildir. Metafor kendini meşrulaştırmaz, dolayısı ile kullanım iki hissî unsur arasındaki bağlantı üzerinden olduğu ve okurun aktif katılımını sağlamadığı için analogik değeri yüksek değildir.

6.27.Park

“Evvelâ metres gibi eve gireceksin. Olmazsa hizmetçi gibi. Sonrası kolay” (I, *Park*, s.213). Daha tahlilleri bitirmeden evvel Sait Faik'in neyi farklı yaptığı böylece az buçuk müşahede edilmiş olmalıdır. Tarafeyn arasındaki klasik ilgiyi tahrif etme eğilimindedir Sait Faik. Elbette bir metnin tamamı ile analogik güç etrafında kurgulanması mümkün değildir; ancak muvaffak olmuş benzetmeler ve kalburüstü olanlar genelde aynı “genişletme” tavrı etrafında döner. Yukarıdaki misal de aynı şekildedir. Eve sızmak, içeri girmek bakımından namzet alınan metres ve hizmetçi müşebbehün bihleri sarihtir; fakat klişe olmadıkları için sürdürülebilirlikleri şüphelidir. Ayrıca metres, hizmetçi ve kadın kelimeleri aynı alana dahil olduğu için metafor kendini meşrulaştırmıştır. Dolayısı ile analogik kıymet düşük olacaktır.

“Dilber’i mis gibi fesliyenler, aslanağızları dolu, park gibi bahçeli bir eve yamadım” (I, *Park*, s.215). Bahçeli evin (müşebbeh) parka (müşebbehün bih) teşbihi de aynı şekilde metaforun kendini meşrulaştırmasına misaldir. Yani bahçeli ev, park, bahçe, çiçek vb. gibi kelimeler aynı çağrışım sahasına sahip oldukları için metonimik olarak yani kombinasyonel olarak birleşirler. Bu da ideal olan seleksiyonu ve okurun aktif katılımını pasifize eder.

6.28.Gaz Sobası

“Sahici olmak her şeyini bir saat gibi kurmak demektir. Kış, böyle kurulmuş bir çalar saat gibi onları bekler, yaza, tam vaktinde uyandırır” (I, *Gaz Sobası*, s.219). Kış (müşebbeh) ile çalar saat (müşebbehün bih) arasında kurulan benzerlik sarihtir, fakat klişe ve sürdürülebilir değildir. Yani nispeten müellifin icadıdır. Her iki kavram da hissî olduğu için ve nefislerinde bulunan özellikler ile zikredildikleri için analogik bir tavır yoktur.

“Kırmızı, mor mikalardan çıkan ışıklara dalıp çocukluğuna, bir kuyuya düşer gibi düşmüştü” (I, *Gaz Sobası*, s.220). Çocukluk (müşebbeh) ile kuyu (müşebbehün bih) arasında kurulan ilgi sarihtir. Fakat metafor kendini meşrulaştırmamıştır; yani çocuk ile kuyu aynı anlam sahasında değildir. Yazar bu ikisini bir araya getirmiştir. Bu sebeple bir sürdürülebilirlik söz konusu değildir. Eğer bu benzetmenin ne anlama geldiği ile ilgili okurların aklında soru işareti kalsa idi, çocukluğa düşmek ile çocukluğuna dönmek dışında başka anlamlar çıksa idi yahut iki taraftan en az biri aklî olsa idi o vakit analogik tavır daha net gözlemlenebilir olurdu.

6.29.Plaj İnsanları

“Belki de suratındaki ekşilik numara değildir de, cigaraya alışan çocuğun tükürmesi gibi bir gудde faaliyetidir” (I, *Pilaj İnsanları*, s.227). Benzetme ile analogiyi ayıran hususu netleştirelim. Daha doğrusu analogik kıymeti artıran ve A Tipi metaforu veren hususları. Özellik mümkün merteye zatında olmalı, ters çevrilememeli, sarıh olmamalı, klişe olmamalı, sürdürülememeli ve metafor kendini meşrulaştırma eğiliminde olmamalıdır. Surattaki ekşilik (müşebbeh) ile sigaraya alışan çocuğun tükürme ifadesi (müşebbehün bih) şahsında olan özelliklerdir, ters çevrilebilir. Yani sigaraya alışan çocuğun surat ifadesini pekâlâ bir ekşilik ifadesi olarak tasavvur edebiliriz. Sarihtir, klişe değildir; dolayısı ile sürdürülemez. Metafor surattaki ekşilik ifadesinin sebebi ne olursa olsun kendini meşrulaştırma eğilimindedir. Yani tükürme, sigara, tütün, surat ekşiliği, koku gibi kelimeler birbirlerini çağrıştırır; birbirlerinden çok uzak kelimeler değildirler. Dolayısı ile A-Tipi değildir.

“Delikanlı, alelâde limanlık havalarda bir buçuk saatte dolaşılana Ada’yı beş saatte dolaşmış, beş saat dalgalarla aslanlar gibi pençeleşmiştir” (I, *Pilaj İnsanları*, s.228). Kişinin (müşebbeh) cesaret, atılganlık, cıvanperverlik vb. (vech-i şebeh) yönlerden bir aslana (müşebbehün bih) benzetilmesi kesinlikle klişedir. Tek hanelidir benzetme, sarihtir, sürdürülebilir. Dolayısı ile analogik değeri düşüktür.

“Sonra bir operet kızı gibi gülererek, ıslık çalarak “aman akordeoncum kızacak! Viz gelir, varsın kızsın!” gibi bir düşünce ile uzaklaştı” (I, *Pilaj İnsanları*, s.233). Janet’in (müşebbeh) gülmek bakımından (vech-i şebeh) opera kızına (müşebbehün bih) benzetilmesini tetkik edelim. Bu neviden gülmek opera kızının nefsinde vardır, Janet’in zatında. Sarihtir, klişe değildir, sürdürülemez. Bu minvalde müşebbehün bihin belli bir çevre ve kültür için geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz; dolayısı ile AKA işlevseldir.

6.30.Davut’un Aynası

“Ali için ruh bir saattir. Saime çok yaramazdır. Bazı çocukların ak bileklerine bir dudak gibi yapışmış gördüğü kol saatleri gibi Ali’nin bir ruhu vardır” (I, *Davut’un Aynası*, s.235). Ruh (müşebbeh) ile kol saati (müşebbehün hin) ve kol saati (müşebbeh) ile dudak (müşebbehün bih) birbirine benzetilmektedir. Aslında ruh (müşebbeh) “dudak gibi yapışmış kol saati”ne (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Kol saati ve dudak arasında kurulacak ilgi sarihtir, klişe değildir fakat; dolayısı ile sürdürülebilir de değildir. Nitelik ruhun nefsinde yoktur, zatına atfedilmiştir. Ters çevrilemez, sarıh değildir, klişe değildir ve sürdürülemez. Kelimelerin alanına bakılırsa da metafor kendini meşrulaştırma eğilimine girmez.

“İlk mandalınayı sokakta karın altında, karı, üstüne şeker gibi dökerek yemek” (I, *Davut’un Aynası*, s.236). Mandalınanın üstüne dökülecek kar (müşebbeh), şekere (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. İfade tamamı ile AKA kapsamında değerlendirilmelidir, zira her zaman ve kişi için mandalınanın üstüne kar döküp yemek anlamlı değildir. İfade sarihtir, fakat klişe değildir. Yine

AKA'dan dolayı sürdürülebilirliği şüphelidir. Şeker ve kar aynı anlam sahasında olmadıkları için metaforun kendini meşrulaştırması mevzubahis değildir, dolayısı ile benzetmenin analogik kıymeti düşüktür.

6.31.Grenoble'de İtalyan Mahallesi

“Arna, senin şerefine, bançolar, kitarlar çıkmış, bir karpuz yer gibi konuşan kızlar, senin şerefine bu şarkıyı okumuşlardır” (I, *Grenoble'de İtalyan Mahallesi*, s.241). Kızların konuşması (müşebbeh) karpuz yemeye (müşebbehün bih) teşbih ediliyor. Bu tek haneli benzetme müşebbehin nefsinde yoktur zatında vardır. Sarihtir ama klişe değildir, sürdürülemez. Kelimeler farklı alanlara sahip olduğu için de metafor kendini meşrulaştırma eğiliminde değildir. Fakat bir müphemlik, bir buluş ve dolayısı ile tesir mevzubahis değildir.

6.32.Marsilya Limanı

“Niçin bu şehri “Sen Şarl” kilisesine çıkan fenikülerin yükselmesi anında seyrederken, ağır ağır, fenikülerin dişli rayları gibi, diş diş muhayyilem genişliyordu?” (I, *Marsilya Limanı*, s.244). Muhayyile ile (müşebbeh) funicular (kablolu, ki bununla kasıt teleferik) arasında kurulan rabita bariz bir somutlaştırma içermektedir. Fakat muhayyilenin genişlemesi ile ne kastedildiği sarih değildir, klişe değildir kullanım, sürdürülemez. Kavramsal alanlar çok farklıdır, dolayısı ile metafor kendini meşrulaştırmaz.

6.33.Şahmerdan

“Çarkın dişleri tebessüm eder gibi tatlı bir ses çıkardı” (II, *Şahmerdan*, s.12). Çarkın dişleri (müşebbeh) teşhis edilmektedir. Daha evvel zikrettiğimiz gibi herhangi bir nesneyi insana benzetmek sadece çok farklı ve tesirli bir bağlam içinde işlevsellik kazanabilir. Sesin tatlı olması da yine duyular arası aktarımdır. Atfedilen özellik çarkın nefsinde yoktur zatında vardır. Sarihtir, klişe değildir fakat; sürdürülemez. Yani böyle bir kalıp mevzubahis değildir. Müşebbeh ve müşebbehün bihin dahil olduğu alanlar farklı olduğu için metafor kendini meşrulaştırmaz.

6.34.Çelme

“Aman şuranın böğürtlenleri harika, parmak gibi yahu, koş! dedim, kendi kendime” (II, *Çelme*, s.16). Böğürtlenlerin (müşebbeh) irilik bakımından (vech-i şebbeh) parmak (müşebbehün bih) ile mukayesesi sarihtir, klişe eğilimindedir. Yani “parmak gibi” dendiğinde küçük bir nesnenin olması gerektiğinden daha iri olduğu zaten anlaşılır. Okurun katılımını sağlayacak bir müphemlik veya anlam derinliği yoktur bu benzetmede. Dolayısı ile analogik değeri düşüktür.

“İçime on dört yaşımın hasretleri yığıldı ve uyku, tepemden yıldırım gibi geçen kırlangıçların kanadında yıldız yıldız olduğu zaman yanımda bir ayak sesi duydum” (II, *Çelme*, s.17). Üç benzetme gayet ustalıklı iç içe geçmiştir. Evvela hasret somutlaştırılır. Kırlangıçlar (müşebbeh) yıldırıma (müşebbehün bih) teşbih edilir. Fakat esas sanat uykunun (müşebbeh) yıldız yıldız (müşebbehün bih)

olmasıdır. Uyku ve yıldız aynı anlam dairesinde olmasına rağmen şaşırtıcı bir şekilde metafor kendini meşrulaştıramaz. Zira uykunun form değiştirmesi “yıldırım gibi geçen kırlangıçların kanadında”dır. Sarih değildir benzetme, klişe değildir. Sürdürülemez bu hali ile, yani ortada bir buluş mevzubahistir. İfadenin analogik değeri yüksektir.

“[...] kaşları rastıklı, dudağı yok gibi ince, bıçak gibi sivri ve parlıtlı gözlü, kuru ve parmakları gayet uzun kırk beş yaşlarında bir başka hanım yürüyordu” (II, *Çelme*, s.18). Gözün (aslında metonimik bir ilgi ile bakışların) keskinlik, sivrilik veya parlaklık bakımından bıçağa teşbihi klişedir. Özellikler gözün nefsinde yoktur, zatında vardır. Klişe olduğu için ifade, gayet sarihtir; sürdürülebilir.

“Daha rüyasından yeni çıkmış çocukların tadıyla pelteli ve reçelli bir halde mavi gözleri insana bir ekmek gibi aziz geliyordu” (II, *Çelme*, s.19). Mavi gözler (müşebbeh) aziz olmak bakımından (vech-i şebeh) ekmek ile (müşebbehün bih) mukayese ediliyor. Benzetmeyi orijinal kılan ise bu ekmeğin “rüyasından yeni çıkmış çocukların tadıyla pelteli ve reçelli” olmasıdır. Halbuki bu “pelteli ve reçelli” olmak mavi gözün sıfatı gibi görünse de göz ile değil de ekmek ile alakası mutlak olduğu için sıfatlar müşebbehün bihe doğru çekilir. Yani gözler bir ekmek gibi aziz olarak pelteli ve reçelidir. Ayrıca “rüyasından yeni çıkmış çocuk tadı” ile yapılan somutlaştırma benzetme yönünü ziyadesi ile kuvvetlendirir. Şu hâlde benzetme sarih değildir, klişe değildir; dolayısı ile sürdürülemez. Ekmek ve göz farklı kelime alanlarına sahip olduğu için metaforun kendini meşrulaştırması da mevzubahis değildir. Buradaki benzetme ziyadesi ile yüksek derecede bir analogidir.

“Genç kız bir melek gibi güldü” (II, *Çelme*, s.20). Bir kez daha Sait Faik’in asıl hünerinin müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki klişe ilginin, daha doğrusu akla gelen ilk ilginin bükülmesi, genişletilmesi ve bazen de kırılması olduğunu bu misalde de görüyoruz. “Melek gibi” denilince akla gelen şüphesiz munis olmak, sakinlik, iffet, temizlik, kanaatkarlık, itaat vb. olacaktır. Eğer teşbih bu tür kelimeler arasında olsa idi aynı alan kullanılmış ve metafor kendini meşrulaştırmış olacaktı. Halbuki “gülmek” vech-i şebehi ile alaka kurulmaktadır. Benzetme sarih, okurun katılımına müsait olmayan ve klişe üzerinden gider bir yapıdadır. Şu hâlde metafor B tipidir.

6.35.Kaşıkadası’nda

“Yalnız çok aydınlık gökyüzünün bir akarsu gibi kaydığını görüyordum” (II, *Kaşıkadası’nda*, s.24). Gökyüzü (müşebbeh) ve akarsu (müşebbehün bih) arasındaki rabita “kaymak” ilgisine ile tasavvur olunmaktadır. Ters çevirmeyi yani analogiyi çift haneli olarak görmeyi deneyelim. Akan bir suyu gökyüzüne teşbih mümkün mü? Derinlik veya dinginlik bakımından bu mümkündür. Ancak yine aynı lezzetsiz netice ortaya çıkacaktır. Bunun sebebi gökyüzünün nefsinde olan ile zatında olanın birbirine çok yakın olmasıdır. Yani gökyüzü zaten kayan bulutlar, devinim, döngü, çark etmek, daire gibi ifadelerle ama daha engin, daha uçsuz bucaksız ve daha sınırsız olarak iç içedir. Bunun için akarsu gibi kısıtlı ve zayıf bir müşebbehün bih seçmek teşbihi nispeten daralır.

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

“Küçük cüce bir lastik top gibi yuvarlanmıştı” (II, *Kaşıkadası'nda*, s.25). Cüce (müşebbeh) ile lastik top (müşebbehün bih) arasındaki rabıta şüphesiz anlatıma canlılık verir. Ancak bir derinlik, şüphe uyandıracak bir içerik yahut klişenin ve sürdürülebilirliğin çok ötesinde bir yapıya sahip değildir.

“İdris bir imparator gibi mağrurdu” (II, *Kaşıkadası'nda*, s.25). Burada da aynı durum söz konusu. “İmparator gibi” dediğimizde akla gelen ile teşbihi kurarsak ifade klişe olur ve sürdürülebilir. Dolayısı ile analoji tavrı zayıflar.

“İçimde arzu bir çeşme gibi akıyor” (II, *Kaşıkadası'nda*, s.29). Daha evvel zikrettik (Bkz. I, *Şehri Unutan Adam*, s.67 ve I, *Garson*, s.78). Arzu ziyadesi ile sık kullanılan bir taraf olduğu için ifadeye canlılık katması ve anlam derinliği vermesi sadece çok farklı bir benzetme yönü ile mümkün olur. Burada müşebbehün bih olarak seçilen “çeşme” de aynı klişenin içinde eriyip gitmektedir. Zira bu cümleyi duyan okur çeşme kelimesine odaklanmaz, aklına su bile gelmez. Bu kalıp sürdürülebilir, analogik değeri düşüktür.

6.36.Mahpus

“Terütaze bir delikanlıydı. Siyah, her tarafından akan uzun saçları, incecik, oya gibi bir yüzü vardı” (II, *Mahpus*, s.36). Aynı kullanımı daha evvel de izah etmiş idik (bkz. I, *Babamın İkinci Evi*, s.38). Zamana ve kültüre göre ciddi algı farklılıkları içeren bu tür kullanımlar AKA kapsamında değerlendirilir.

“Ahmet onu ta küçükten, esmer ve yıldırım gibi çabuk ayakları Sakarya kenarındaki kumda koşarkenden beri severdi” (II, *Mahpus*, s.38). Ayağın (müşebbeh) sürat bakımından (vech-i şebah) yıldırıma teşbih edilmesi klişedir, sürdürülebilir. İfadenin anlaşılması bu sebeple “Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika” olarak değil de sadece süratin tasavvuru üstüne odaklanacaktır.

“Kara kız tepiniyordu. Sırım gibi bacaklarını iki erkek tutamıyorlardı” (II, *Mahpus*, s.39). Sırım da oya gibi zamana ve kültüre bağımlı kelimelerdendir, ampirik kullanım alanı (AKA) içinde değerlendirilmeye uygundur. Sırım tamamı ile bir klişe misali olarak dile yerleşmiştir, fakat kullanımı hakkındaki detay yani kelimenin esas manası nerede ise hiçbir şekilde akla gelmez. “Bazı işlerde sicim yerine kullanılan, ince ve uzun, esnek deri parçası” manasındaki sırim (müşebbehün bih) bacakların (müşebbeh) düzgünlüğünü tasvir için zikredilmiştir. Sürdürülebilir ve idrak sürecinin işlemesi adına sarihtir.

6.37.Projektörcü

“Ama niçin gözüne soğuk ışıklı bir böcek gibi gözükürdü bu anda Kınalı, kim bilir?” (II, *Projektörcü*, s.52). Kınalıada (müşebbeh) ışıklı bir böceğe (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu böcek aynı zamanda “soğuk” olarak nitelenir. Bu özellik Kınalı'nın zatındadır, sarih ve klişe değildir.

Dolayısı ile sürdürülemez. Kelimeler farklı alanlara ait olduğu için de metafor kendini meşrulaştırma çabası içine girmez. İfade yorumlanabilir, okurun aktif katılımını sağlar; analogi değeri yüksektir.

6.38.Francala mı, Ekmek mi

“Fakat bir Üsküdarlı fakirin bir piyango bileti edinmesinin ne kadar mühim bir mesele olduğunu bilmeyen bir adam da pek İstanbullu sayılmaz. Hatta pek Türkiyeli bile sayılmaz. Hatta bazen insan çok kötü düşünmesini bilen bir adamsa dünyalı bile sayılmaz ve Merih yıldızı ahalisinden gibi aramızdan sıyrılıp geçenlere, kolumuzu dürtenlere, güzel kızlarla geçenlere şaşar. Ne ise mesele burada değil. Fukaralık ayıp değil...” (II, *Francala mı, Ekmek mi*, s.57). Burada metaforik idrakin “bağlam” özelliği ön plana çıkmaktadır. Teşbihin yapıldığı cümleyi tek başına alır isek hiçbir şey anlaşılmaz. Ancak öncesindeki cümle ile anlamlı bir bütün meydana gelmektedir. Tarif edilen kişi (müşebbeh) malum özelliklerinden dolayı Marslı’ya (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. İfade bugün için de aşikâr olanı bilmeyenler için “dünyaya ait olmamak manasında” kullanılmaktadır. Tabii ki “Merih yıldızı” ifadesi AKA kapsamında belli bir zaman için işlevseldir. İfade sarihtir, tarafeyn klişedir, sürdürülebilir. İstanbul- Türkiye ve (hatta) Mars sıralaması şüphesiz benzetme yönünün kuvvetli algılamasını ve ifadenin nispeten canlılık kazanmasını sağlamıştır.

“Kurban ve Ramazan bayramlarında esnaf çocuklarının mavi şayak elbise yaptırdıklarını ve başlarına şemsiperi güneş gibi parlayan mor kasket geçirdiklerini görünce kan beynine çıkardı” (II, *Francala mı, Ekmek mi*, s.59-60). Şapkanın güneşten korunmak maksatlı (muhtemelen plastik kaplama) kısmı (müşebbeh) parlamak bakımından (vech-i şebek) güneşe (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Benzetmenin tetkiki için şüphesiz AKA kapsamında bir çözümleme lazımdır. İfade idrak edildikten sonra benzetmenin sarih olduğu ve genişletilmeye yahut yorumlanmaya müsait olmadığı görülecektir.

6.39.Paşazâde

“Anam koca konağın içinde hatıraların, duvarlara asılmış, Hüsamettin Paşa’dan kalma yağlıboya resimlerin, sedef kakmalı cigara tablalarının arasında günleri bir böcek gibi geçirirdi” (II, *Paşazade*, s.62). Anne (müşebbeh) ile böcek (müşebbehün bih) arasında kurulan ilgiyi analogik olarak tetkik edelim. Bir kişiye “böcek gibi” dendiğinde akla yukarıdaki benzetme yönü gelir mi? Şüphesiz akla gelenler muhtelifdir, ancak çok da farklı bir istikameti işaret etmezler. Teşbih oldukça klişedir ve metafor kendini meşrulaştırma eğilimine girer. Ayrıca “günlerin böcek gibi geçirilmesi” yargısına kadar olan vech-i şebek destekleyici unsurlar gayet güzel konuşlandırılrsa da analogik değer yükselmez.

“Dışarıda yağmur yağıyordu. İçeride insanlar, bir çorba düşünen açlar gibi hazin ve sessiz, sakallar uzamış ve iyi çehreliydi” (II, *Paşazade*, s.64-5). Müşebbeh ve müşebbehün bihin tespiti gayet kolaydır. Ancak içerideki insanları (müşebbeh) benzetmek için kullanılan müşebbehün bih zaten başlı başına bir buluştur. “Bir çorba düşünen aç gibi” diye bir kalıp olmaz. Dolayısı ile teşbih klişe

değildir. Açlığın insanın nefsinde olmaması metaforun kendini meşrulaştırmasına mâni olur. Zikri geçen ifade ile belirtilen ruh halinin tanımlanması gerekliliği sarahati de bertaraf eder. Dolayısı ile “hüzünlü, sessiz, sakalları uzamış ve iyi çehreli olmak” vech-i şebek olarak yapılan icadın ihata edilmesi, özetle mükemmel hale getirilmesidir. İfade devamı çözümlenebilir, okurun katılımına müsaittir. Bu misal A Tipi metafor en naif biçiminde nasıl kurgulanır sorusuna iyi bir cevaptır.

6.40.Krallık

“Ulan, dedi. Ne duruyorum be! Alırım çoluk çocuğu, bekçi gibi gelir yerleşirim. Kim ne diyebilir?” (II, *Krallık*, s.66). “Bekçi gibi” ifadesi ile “bekçi gibi yerleşmek” arasındaki fark benzetme yönünün verilmesinden ileri gelir. Bekçi gibi keyif sürmek, bekçi gibi durmak, bekçi gibi gülmek, bekçi gibi yemek yemek, bekçi gibi kaçmak vb. kalıplarının her biri “bekçi gibi” ifadesinin sarih bir karşılığı olmadığı için anlamlıdır. Buradaki benzetme yönü bu tamamlama ile gayet sarih, fakat sürdürülebilir değil. Devamı yorumlanmaz, müphem bir tarafı yoktur.

“Ali Rıza sandalına top gibi atladı” (II, *Krallık*, s.70). Topu müşebbehün bih olarak daha evvel izah ettik (bkz. II, *Kaşıkadası'nda*, s.25). İfade klişedir, sarihdir ve sürdürülebilir. Dolayısı ile analogik değeri düşüktür.

6.41.Çöpçü Ahmet

“Kafasından o oğlanı tutup bacaklarından ayırıp vermek geçirdi, hakikaten bir köpek kuyruğu gibi kaçan çocuğa; ‘İtin kuyruğu’ diye söverdi” (II, *Çöpçü Ahmet*, s.73). Çocuk (müşebbeh) kaçmak vesilesi ile (vech-i şebek) köpek kuyruğuna (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. En fazla bükülen kuyruğu ile kaçan bir köpeğin zihinde canlanmasına vesile olan teşbih sarihdir, sürdürülebilir. Okurun katılımına vesile olacak yahut yorumlarla genişletilebilecek bir derinliğe sahip değildir.

6.42.Satılık Dünya

“Çünkü Emin fitil oynarken bir deli gibi kızar, bir külhanbeyi gibi küfreder, bir çocuk gibi kulakları kızarır” (II, *Satılık Dünya*, s.93). Gayet güzel bir teşbih-i mefruk misali verilmiştir. Emin (müşebbeh) sırası ile deliye, külhanbeyine, çocuğa teşbih edilir. Kızmak, küfretmek ve kulakların kızarması yönleri ile yapılan teşbihler gayet sarihdir, klişedirler, sürdürülebilirler.

6.43.Köy Hocası ile Sığırtaç

“İşte bir haftadır akşamları onu kalın bileklerinden yakalarken ve saçlarını kavrarken içimde acayip bir kardeş muhabbetinin, bir ağaç gibi dallanıp budaklandığının farkına varmaya başladım” (II, *Köy Hocası ile Sığırtaç*, s.99). Bir şeyin ağaç gibi dallanıp budaklanması klişedir, idraki aslında nasıl olduğu düşünülmeden sarihdir. Yani bir ağacın nasıl dallanıp budaklandığı düşünülmeden mevzubahis hususun (acayip bir kardeş muhabbeti) genişlemesi, yayılması akla gelir. Klişe ifadeler sürdürülebilirdir. Şu hâlde analogik kıymet düşüktür benzetmede.

“Yazın güneşten aldığımız sıhhati kışın sis, sünger gibi emip giderdi” (II, *Köy Hocası ile*

Sığirtmaç, s.101). Sis (müşebbeh) ile sünger (müşebbehün bih) arasındaki rabıtada yine klişelik test edilebilir. Yukarıda cümle ile anlatılmak istenen gayet sarihtir. Zihindeki tarafeyn arasındaki rabıta çözümlenirken “sünger”in nefsinde olan özellikler akla gelmekte midir? Yoksa daha ziyade “sis”e odaklanıp onun sıhhati emme vasfına mı dikkat kesilmektedir? Dolayısı ile sünger klişesi bir şeyi emip bitirmek manasında sıklıkla kullanılabilir. Sürekliliđi garanti altındadır.

6.44.Şeytanın Minaresi

“Güneş bir sel gibi demirli topraktan akıyor, ta tepeden seyrettiğim bu güzel plaja, bir göle dökülür gibi dökülüyordu” (II, *Şeytanın Minaresi*, s.103). Güneşin (müşebbeh) sel gibi (müşebbehün bih) akması (vech-i şebeh) ve plaja göle dökülür gibi dökülmesi bizi hayrette bırakmaz. Nasıl olur da güneş sel gibi akar, güneş sıvı mı ki diye düşünmeyiz. Anlama güzellik katan bu kullanım bizi düşündürmez, yorumlanmaya dahi ihtiyacı yoktur, farklı değildir. Dolayısı ile analogik kıymeti düşüktür.

“Vücudunda akşamki rüyanın zehiri ve tadı pelte pelte bir rüşup gibi dibe çöktüğünü hissediyordu” (II, *Şeytanın Minaresi*, s.104). Akşamki rüyanın tadı ve zehri (müşebbeh) pelte pelte bir rüşup (çökelti) gibi (müşebbehün bih) dibe çökmüştür. Anlatılan şey sarıh değildir, klişe olmadığı için sürdürülmesi de muhtemel değildir. Analogik kıymeti artıran okurun katılımı, yorumlanmaya müsaitlik ve kurgudaki farklılık gibi hususlardır. Rüyanın tadı ve zehrinin bu şekilde somutlaştırılması da soru işaretlerini gidermez; ideal olan bilmecevâri tavır mevcuttur. Dolayısı ile bu cümlelerin analogi değeri yüksektir.

6.45.Bekâr

“Memleket kara toprağını nihayet kucak gibi açmış ve onları yumuşak nemli içine almıştı” (II, *Bekâr*, s.107). Toprağın (müşebbeh) kucak gibi (müşebbehün bih) açılması ölüm vesilesi ile kurulan bir benzetmedir. Toprağın bağrı, toprağın kucağı gibi ifadelerle ne kastedildiğini anlamakta katiyen zorlanmayız, hatta teşhis özelliği dahi zayıftır; bu da ifadeyi daha az tesirli hale getirir.

“Halbuki bu akşam böylece bir tiyatrodıymış gibi oldu. Hayat suni ve kompoze bir hale gelmişti” (II, *Bekâr*, s.109). Hayat (müşebbeh) suni ve kompoze olmak bakımından (vech-i şebeh) tiyatroya (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Hayatın, dünyanın tiyatro sahnesindeki kaideler ve bilhassa da yapaylık ile mukayesesi şüphesiz yeni değildir. Mesela Shakespeare’e göre dünya bir sahne gibidir. Kişi dünyaya gelir gelmez perde açılır, sahnelenmeye başlar oyun. Buna göre ölüm, ölüm değildir; bir trajedir. İnsanlar, insan değildir; hepsi birer oyuncudur, sahneye çıkar ve sahneden inerler. Sahnede artan ya da azalan bir aksiyon cereyan edebilir; sahneye çıkıp sahneden inenler kahramanlar, iyi insanlar ya da kötü insanlar olabilir. Dil ise günlük hayata ait dil değildir; diyaloglar ve monologlar vardır. Hülasa hayatta olan her şey sahnedeki bir oyunun kaidelerine dayanır; oyunla benzerlik gösterir (Evers 1969, 34). Şu hâlde bu benzetme klişedir, sarihtir, sürdürülebilir. Hatta dünyanın geçici bir oyundan ve eğlenceden başka bir şey olmamasından hareketle (bkz. Ankebut: 64)

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

tiyatro, oyun, dünya vb. gibi kelimeleri aynı anlam sahasında sayabiliriz. Bu durumda metafor kendini meşrulaştırma eğilimi içine girmiş olur.

“Büyük çınarlar hışıldıyor, kargalar, işten dönen insanlar gibi küme küme gürültülü geliyorlardı” (II, *Bekâr*, s.110). Kargalar ile insanların teşbihi yahut kargaların teşhis edilmesi yeni bir şey değildir. Hatta Orhan Veli işi onların gönlünü almaya kadar götürür:

Kargalar, sakın anneme söylemeyin!

Bugün toplar atılırken evden kaçıp

Harbiye Nezaretine gideceğim.

Söylemezseniz size macun alırım,

Simit alırım, horoz şekeri alırım;

Sizi kayık salıncağına bindiririm kargalar,

Bütün zıpızplarımı size veririm.

Kargalar, ne olur anneme söylemeyin!

Burada kargalar (müşebbeh) işten dönen insanlara (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bunun tersi de mümkün. Dolayısı ile ters çevrim vardır, bu da ifadenin klişe olma riskini artırır, sürdürülebilirliğini destekler. İfade bu halde genişletilmeye müsait değildir, derinliği yoktur. Analojik değeri azdır benzetmenin.

“Bir büstün altındaki ışıklar da yandı. Şimdi birahane Şekspir dekoru gibi mor, rüzgârlı ışıkla, güzel ve bir kadın beklenecek kadar mahrem bir oda haline girdi” (II, *Bekâr*, s.114). Buradaki benzetme tam anlamı ile AKA için misaldir. Yani bir mekânı Shakespeare dekoruna benzetmek için malumata, detaya yahut tecrübeye ihtiyaç vardır. Dolayısı ile bu benzetme herkes için anlamlı değildir. Fakat vech-i şebihin detayı ile izahı, bunu elzem olmaktan çıkarır. Demek ki Shakespeare dekoru “mor, rüzgârlı ışıkla, güzel ve bir kadın beklenecek kadar mahrem bir oda” imiş der malumat sahibi olmayan okur. Tüm bu tadilatın son kısmına odaklanalım. Görsellik desteğine rağmen “bir kadın beklenecek kadar mahrem bir oda” ifadesi (tabii ki olumlu manada) sarıh değildir. Okurun aktif katılımı ile birahane (müşebbeh) tasviri genişler, düzelir ve nihayet güzelleşir. Klişe değildir, dolayısı ile sürdürülemez.

6.46.Beyaz Pantolon

“Yarını, bayram sabahlarını bekleyen çorbacı çocuklar gibi düşündü...” (II, *Beyaz Pantolon*, s.125). Bugün için “çorbacı çocuk” ifadesi pek bir anlam ifade etmez. Dolayısı ile benzetme AKA kapsamındadır. Rüstem (müşebbeh) yarını düşünmek bakımından (vech-i şebeh) çorbacı çocuklara (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Peki ne demektir çorbacı? İzahat hikâyede mevcuttur: “Beyaz gölge ilerliyor. Herkes gibi giyinmeye alışmış, yani çirozcu olmayan için, bir kahve garsonu,

pazarlığını giymiş bir marangoz, dülger, sıvacı hali taşıyan bu adam, çirozcular için bir çorbacıdır. Orada, kocaman evlerin içinde oturanlar gibi bir çorbacıdır.” (s.123) Aslında daha ziyade “taşrada halkın Hristiyan ileri gelenlerine verdiği unvan” olan çorbacı burada *ötekileri* temsil etmektedir. Çiroz ise daha çok uskumru balığının usulüne uygun olarak tuzlanması ve iplere dizilerek bir iki hafta kadar güneşte kurutulmasıyla elde edilen balıktır. Bu durumda benzetme sarih değildir, izahattan sonra anlaşılır şüphesiz. Fakat bir derinliği ve okurun aktif katılım imkânı yoktur.

6.47. Bir Kadın

“İzlaviç, dedim. Şövalyeler gibi yapıyorsun. Aramıza sanki kılıcını koymuş gibisin. Hani hikâyelerde vardır. Şövalye kılıcını kor ve bakır kıza sabahlara kadar dokunmaz” (II, *Bir Kadın*, s.129-130). Bu misal bir tavrın da misali olacak. İdeal olan kuvvetli analogilerde benzetme yönünün tamamı ile izah edilmemesi, hatta sezdirmek ile iktifa edilmesidir. Şu hâlde misalde İzlaviç’in tavrı (müşebbeh) şövalyelerin teamülüne (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu tür benzetmelerin ampirik kullanım alanı içinde olması bir çeşit hazırlık yahut malumat gerektirmesi ile ilgilidir. Bu misal için bilinirlik kuvvetli olsa da çorbacı, çerezci, Shakespeare dekoru gibi ifadelerde ayırım daha belirgindir. Mühim olan izahatın ardından bir derinlik, bir genişletme imkânı, okurun aktif katılımını sağlayan bir alan olup olmamasıdır. Bu misalde böyle bir genişletme imkânı bulunmamaktadır; analogi zayıftır.

7. Sait Faik’in İlk Dönem Hikâyeciliğinin Bitişi

1948 yılında yayınlanan Lüzumsuz Adam isimli öykü kitabıyla birlikte, yazarın hikâyeciliğinde orta dönemin başladığı kabul edilir (Naci 2003, 31). Bu ayırımı bilhassa Çelme’nin açtığı sorunlar ve sonraki süreç tesirlidir. Bu hikâyesi sebebi ile askeri mahkemeye verilir Sait Faik. Lehinde karar çıkmasına rağmen yargılanma süreci onu epeyi üzmüş, yıpratmıştır. Buna annesinin telkinleri ve yazma eyleminin felakete yaklaştıran tesirleri sebebi ile yaptığı ikazlar eklenince bir süre yazmayı bırakır. 1944’te basılan Medarı Maişet Motoru asılsız bir ihbar sebebi ile toplatılınca hevesini iyice kaybeder Sait Faik. Tam dört yıl süren bu dönemde yazmaz, yaşar; bol bol yaşar, bol bol nefes alır, bol bol temaşa eder. Nihayet 1948’de dördüncü kitabı olan *Lüzumsuz Adam* yayımlanır (Uyguner 1996, 27). Acaba bu kitaptaki hikâyelerin analogik seviyesi yaptığımız ayırımı destekler nitelikte midir, yoksa değişimi müşahede etmek için *Alemdağda Var Bir Yılan*’a kadar gitmek mi gerekecektir?

7.1. Lüzumsuz Adam

“Bayağı çocuk gibi sevinirim limonun yarısının durduğuna. Bayram da bayağı çocuk gibi limonu sakladığına, beni sevindirdiğine sevinir” (II, *Lüzumsuz Adam*, s.135). Daha ilk misalde Sait Faik’in benzetme tertibindeki tasarrufu yine aşikâr eder kendini. Mühim olan tarafeyni yan yana getirmek, müşebbeh ve müşebbehün bihi bir şekilde tertip etmek değildir; ustalık benzetme yönünün ustaca kurgulanmasındadır. Bu “çocuk gibi sevinmek” gibi klişe bir kullanım için bile kendini gösterir. Anlatıcı limonun durduğuna, Bayram da limonu sakladığına sevinir. Bu çeşit bir teşbih-i mefrûk bağlam içinde ziyadesi ile dikkat çekicidir ancak metafor derinlik, yorumlanarak genişletilme

ve müphemlik gibi özelliklere sahip değildir. Daha da mühimi bir buluş içermez.

“Lakerda, şişman, esmer bir Rum kadının kaba ve oyluk etleri gibidir!..” (II, *Lüzumsuz Adam*, s.138). Lakerda (müşebbeh) somuttur, atfedilen özellik onun nefsinde yoktur zatındadır. Müşebbehün bih mücerret olmamasına rağmen bir tasavvur içerir. Evvela bu kadın esmerdir, et ise hem kaba eti, hem de oyluk eti gibidir. Şüphesiz bu benzetme klişe değildir, fakat sarihtir. İstanbul'un azınlık durumuna bakıldığında hikâyenin yazıldığı yıllarda daha kullanışlı ve daha anlamlı olacaktır benzetme. Dolayısı ile AKA kapsamında değerlendirilmeye müsaittir. Daha önce bu iki tarafın bir araya getirip getirilmediğine bakarak metaforu orijinal olarak niteleyebiliriz. Ancak poetik derinlik, okurun aktif katılımı ve yorumlanabilirlik yine eksiktir.

“O su kemeri ne güzel şeymiş meğer! Nedir o ta bir kilometreden bir zafer takı gibi görünüşü!” (II, *Lüzumsuz Adam*, s.142). Su kemeri ve zafer takı görüntü itibarı ile birbirine benzer. Zafer takı şüphesiz daha görkemli, daha şaşıla olmak bakımından müşebbehün bih olarak daha üstündür. Bu teşbih klişe değildir, sarihtir, sürdürülemez. Tıkanmaya sebep olan esas sebep ise mimarî kapsamında kavramların yakın alanlara sahip olmasıdır. Bu da metaforun kendini meşrulaştırma tavrı içine girmesine sebep olur. Dolayısı ile metafor yorumlanabilir değildir, icat içermez.

7.2.Ben Ne Yapayım

“Çiçek bozuğu, kısa boylu, ateş gibi gözlü, işgüzar bir adamdı” (II, *Ben Ne Yapayım*, s.145). Adamın gözleri (müşebbeh) ateş ile (müşebbehün bih) mukayese edilmektedir. Ateş gibi göz yahut ateş gibi bakış dendiğinde “ateş” akla gelmeyecek kadar klişeleşmiştir anlam, benzetme sürdürülebilir ve sarihtir. Dolayısı A tipi metaforun özelliklerini taşımaz.

7.3.Birahanedeki Adam

“Bu taşlar birbirinden dantel gibi işlenmiş ince altın tellerle bir kavis çizerek ayrılıyordu” (II, *Birahanedeki Adam*, s.149). Buradaki tasvir bir yüzüğe aittir. Altın tellerin vaziyeti (müşebbeh) dantele (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. “Bir şeyin dantel gibi işlemesi” yahut “dantel gibi işlemek” dendiğinde, metinden bağımsız olarak akla gelen ile bağlamdaki kullanım örtüştüğü için ifade klişedir, sürdürülebilir ve sarihtir. Dolayısı ile analogik değeri düşüktür benzetmenin.

7.4.Mürüvvet

“Kahverengi gözlerine ağır, koyu esmer gözkapakları ağır ağır; güzel, şiirle dolu hazin bir piyesten sonra inen tiyatro perdeleri gibi iniyordu” (II, *Mürüvvet*, s.152). Koyu esmer göz kapakları (müşebbeh) ile “şiirle dolu hazin bir piyesten sonra inen tiyatro perdeleri” (müşebbehün bih) arasında kurulan ilgi nispeten sarihtir. Fakat bu iki öğeyi yan yana getirmek bir buluş içerir. İnen perde ile göz kapağı arasındaki ilgi perdenin niteliği ile orijinallik kazanır. Bu perde “şiirle dolu hazin bir piyes”in sahnesine aittir. Bu halde benzetme orijinaldir, yorumlanabilir. Sarahatin aksayan kısımlarında okura az da olsa katılım imkânı sağlaması ile metafor A tipidir.

“Arkalarından bir de tığ gibi ince, ihtiyar bir Çingene karısı girdi” (II, *Mürüvvet*, s.152). “Tığ gibi” denince akla şüphesiz zayıflık, incelik gelecektir. Dolayısı ile kullanım klişedir. Okura aktif katılım imkânı tanımaz; yani metaforik kullanım üstüne düşünmek, bir kısmını yahut tamamını çözümlmek veya genişletmek mümkün değildir. Bilhassa “bilmecevâri olmak” ve “yorumlanma gereksinimi” bu tür misallerde görülmez; dolayısı ile analogik kıymet düşüktür.

“Dört gün geçti geçmedi, oğlanın kolu davul gibi şişmiş mi sana?” (II, *Mürüvvet*, s.156). “Davul gibi olmak” denince zaten akla şişmek gelir. Bu da yukarıdaki misal gibi klişedir. Sadece iyi kurgulanmış bir bağlam içinde yani benzetme yönü orijinallik içerirse anlamlı olur.

“Altmışınıcı panganotu patron havada bir salladı. O da masanın üstüne ürüzgersiz havada uçurtma gibi düştü” (II, *Mürüvvet*, s.159). Havada sallanan para (müşebbeh) düşmek bakımından (vech-i şebek) rüzgârsız havadaki uçurtmaya (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Şüphesiz bu “para”nın vaziyetini izaha yardımcıdır; ancak bu benzetmede bir orijinallik, derinlik ve yorumlanabilirlik bulunmaz. Bu bakımdan benzetme B tipi metafor sayılabilir.

7.5.İp Meselesi

“Belki de o insanlar ter bile kokmuyorlar. Onlar deniz gibi, balıklar gibi tertemizdir” (II, *İp Meselesi*, s.164). Korkunç surette iyi olmayacak kadar akıllı insanlar (müşebbeh) temiz olmak bakımından deniz ve balık (müşebbehün bih) ile mukayese edilmektedir. Teşbih-i cem’in sarahati muallaktadır. Denizi ve balığı temiz görmek ve biraz da yüceltmek esaslı benzetme muhalefetle karşılaşabilir. Yani “balık temiz midir?” sorusuna verilecek cevaplar muhtelif olacaktır. Bu tavrı biraz daha netleştirilim. Temiz olmak insanın nefsinde olması gereken bir özellikken zatındadır. Balık için ise böylesi bir seçim olmaz. Yani balık ya nefsinde temizdir ya da zatında. Burada balık “nefsinde” temiz addedilir; yani tüm balıklar temizdir yargısı savunulur yahut tüm denizler temiz olmalıdır. Dozunda ayarlanan bu denge okura katılım imkânı verir, yani yorumlanabilirlik kazandırır tarafeyne. Bu da analoginin değerini artırır.

“Hamalın elinde bir tek siyah, yağlı, bitkin bir ip vardı. Kayış gibi karaydı” (II, *İp Meselesi*, s.165). İp (müşebbeh) renk bakımından (vech-i şebek) kayış (müşebbehün bih) ile mukayese edilmektedir. Kayış gibi denmek ile sadece renk değil aynı zamanda bunun kirden olduğu da çağrıştırlır. Dolayısı ile kullanım klişedir, sürdürülebilir ve yorumlanmasına gerek olmaz.

“Dudağının kenarında bıçak yarası gibi bir çizgiyle güldü” (II, *İp Meselesi*, s.166). İpini kaptıran hamal şehri terk etmek düşüncesi ile sofraya oturduğunda anasının “İşinden yeni dönmüş gibi acıkmışsın” lafına böylece mukabele eder. Gülünce dudağın kenarında hasıl olan çizgi (müşebbeh) ile bıçak yarası (müşebbehün bih) mukayese edilmektedir. Bu benzetme sarihtir, fakat bu iki tarafın yan yana getirilmesi bir orijinallik hasıl eder. İçinde bulunulan acı durumu, şehre olan nefreti de içeren bu benzetme bağlam içinde çok daha kıymetlidir. Ancak tahayyül edilmesi yahut idraki sorunsuz işler ve devamen yorumlanmaya ihtiyaç duymaz.

7.6. Menekşeli Vadi

“Yine külhanbeyi gibi giyinir, kötü meyhanelerde en hoş kızları tanır. Onun tanıdığı kızlar içinde bir Seher vardı. Sahiden seher gibi kızdı” (II, *Menekşeli Vadi*, s.167). Külhanbeyi gibi giyinmek malumdur; AKA içinde değerlendirilmesi icap eder, zira bugün için böylesi bir tip ve dolayısı ile giyim tarzı yoktur. Seher'in (müşebbeh) sehere (müşebbehün bih) teşbihi mühim bir kaideyi çağrıştırır, gerek mürtecel (sözlük anlamı ile alakasız) gerekse menkul (lügat manası ile alakalı) özel isimlerde nakil şartı bulunmakla birlikte alâka şartı mevcut olmadığı için bunlar mecâz sayılmaz. Bunun sebebi normal şartlarda taraflar arasında mâkul bir alâkanın mevcut olmamasıdır. Özel ismi bu nakli meşru kılarak teşbihte aktif hale getirmek bu bakımdan orijinaldir. Fakat yorumlanabilirlik, poetik tavır ve bilmecevâri yapıya sahip değildir bu kullanım. Kaya'yı kaya gibi sert, Meltem'i meltem gibi zarif yahut da Elif'i elif gibi ince addetmek sadece mahdut bir alanda tesirlidir. Dolayısı ile analoji değeri düşüktür bu tür kullanımların.

“Sırım gibi kısraklar dar sokağı yıldırım gibi geçip giderlerdi” (II, *Menekşeli Vadi*, s.168). Bu müşebbehün bihi daha evvel izah edilmiştir (bkz. II, *Mahpus*, s.39). Bu kalıplaşmış ifade sürdürülebilir ve sarihtir. Poetik tavra sahip değildir, yorumlanmaya yani okurun aktif katılımına kesinlikle ihtiyaç duymaz.

“Sırtının kemikleri hamudundan kurtulmuş araba okları gibi dışarıya fırladı” (II, *Menekşeli Vadi*, s.168). Hamut “araba koşumunda atların boyunlarına geçirilen ağaç veya üstüne meşin geçirilmiş çember”dir. Hamudundan kurtulmuş araba okları her okur için görsel bir karşılık bulmaz. Kültürden kültüre ve bilhassa zamana göre değişen bu kullanımlar AKA içinde değerlendirilmelidir. Sırtın kemikleri (müşebbeh) ile kurulan bu alaka orijinaldir şüphesiz. Fakat bir derinlik ve bilmecevâri bir yapıya sahip değildir. Bilinmeyen öge izah edildikten sonra herhangi bir soru işareti kalmaz zihinde. Dolayısı ile metafor B tipidir.

“Rengi ayva gibi sapsarı kesilmiş bir kadın kucağında kerevizlerle koştı” (II, *Menekşeli Vadi*, s.173). Misal gayet sarihtir. “Ayva gibi sararmak” klişesi yerinde kullanılmıştır. Bu tür ifadelerin genişletilme, yorumlanma ve nihayetinde anlamın sürekliliğine katkıda bulunma ihtimalleri olmadığı için analojik değeri düşüktür.

7.7. Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür

“Ondan ötesi, Heybeli, deniz, çamlar, her şey daha zindan gibi karanlık” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.175). Bir mekânın zindan gibi karanlık olması, yani müşebbehün bih olarak “zindan”ın kullanılması da klişedir. Bu yüzden idrak sürecinde “zindan, esaret, hapisane, ceza, ölüm, idam” gibi kavramlar üstüne düşünmeyi de daha müşebbeh odaklı bir kavramsal alan içinde kalırız. Dolayısı ile bu ifadenin analojik değeri düşüktür.

“Bu saat, hovardaların kadın omuzlarına düştüğü, zavallı kadınların bile erkek dizlerine şarap gibi döküldüğü saattir” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.176). Bu cümleyi okumadan evvel

herhangi birinden kadın (müşebbeh) ve şarap (müşebbehün büh) arasında bir münasebet kurmasını isteyelim. Sıradan zihin kombinasyon düzeninde kalmak ile bu alakayı nadiren mecâz düzeyine taşır. Yani alaka iki tarafı cismanî olarak yan yana tutmak ile bir kadını klişe içinde şaraba benzetmek (ki bu da yaşlandıkça değerlenmek olacaktır) arasında gelip gidecektir. Oysa kadınların dökülmek bakımından şaraba benzetilmesi hem klişenin tahrifidir hem de okurun kısmen katılımını sağlar. Yorumlanabilir ve metaforun kendini meşrulaştırması imkansızdır; dolayısı ile analogi değeri yüksektir benzetmenin.

“Uyku, bir düşman ordusu gibi, kendini bırakmaya gelmiyor işte yatağın üstüne oturmuş, ayakkabılarımı giyiyorum” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.176). Uyku (müşebbeh) ile düşman ordusu (müşebbehün bih) arasındaki rabita klişe değildir, bir icattır. Müellif alakayı söylemez ise tahmin etmek garanti altında olmayacaktır. Yani *kombinasyon* yerine *seleksiyon* mevzubahistir. Dolayısı ile nispeten kapalıdır teşbih, okurun az da olsa yorumlaması, düşman ordusunun tavrı ile uyku arasındaki menfî tavrı mukayese etmesi gerekmektedir. Dolayısı ile analogik değer yüksektir.

“Her şeye rağmen bu, beni bir köle gibi, sevgili gibi esir eden uykudan kurtulmalıyım” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.177). Uyku (müşebbeh) esaret altında tutmak bakımından sevgiliye ve köleye (müşebbehün bih) benzetilmektedir. *Köle, sevgili, esaret, tutsak* gibi kelimeler yakın alanlara sahiptir. Dolayısı ile teşbih-i cem’in müşebbehün bihleri arasındaki bağlantı vardır. Esir etmek bakımından “köle gibi” ifadesi sürdürülebilirliğe sahiptir.

“Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür” hikâyesinden seçtiğimiz diğer misaller yüksek analogik kıymetlere sahiptir: “Hafif, limonata gibi bir rüzgâr çıktı. Bu rüzgâr, geceyi sürmeye, yıldızları söndürmeye gelmiş gibi işini bitirdikten sonra duruyor” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.178). Rüzgâr (müşebbeh) ile limonata (müşebbehün bih) arasında bağlantı kurmak ziyadesi ile orijinaldir. *Bu nasıl olur, alakaları nedir, bu iki obje ne bakımdan yan yana gelmiştir* soruları eşliğinde sorgulanır rabita. Yani okurun aktif katılımı mevzubahistir. Rüzgâr ile bağlantılı olarak “gece”nin ve “yıldızların” daha hissî yapılması da bağlamı kuvvetlendirir.

“Bakarsın yakamoz beyazdır, sanki denize kül serpilmiş gibidir” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.181). Yakamozun tarifi onun “denize beyaz kül serpilmiş” gibi nitelenmesi ise orijinallik kazanır. Bu tarif yoruma müsaittir, yani tek tip bir düşünce ve tahayyül formu ile sınırlandırılmaz okur. Limonata gibi kül de *kombinasyon* alanında değildir bunlar *seleksiyon* ile alan dışından kapsama dahil edilmiş öğelerdir.

“Toriğin yakamozu ile zargananınkini ayırmaya göz ister. Biri kül serpilmiş gibi parlar, öteki findık findık, leblebi leblebi bir parıltı yapar” (II, *Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür*, s.181). İlk kısmı izah ettik. Zargananın yakamozunu tarif için Sait Faik “findık findık, leblebi leblebi bir parıltı” ifadesini kullanır. Bunun zihinde sorunsuz bir şekilde canlanması ve sürdürülebilirlik kazanması imkansızdır. Dolayısı ile sarahat de bu durumdan etkilenir. Alana dışarıdan *seleksiyon* yolu ile dahil

edilen bu kelimeler TKA içinde poetiktir, genişletilmeye müsaittir.

7.8. Kaçamak, Papağan, Karabiber

“Mahallesinin o mahrum, ama kedersiz hayatını şiddetle özleyen Fatma için hiç kimse, kocası Manav Rıza Efendi'yi aldatmıştır diyemez, diyemez ama, Fatma'nın da, tamam pencereyi bir evde bülbül gibi şakımadığını, küçücük, kutu gibi evin sokak merdivenini silerken herhangi bir parlak Rum çocuğuna gülmediğini de söyleyemez” (II, *Kaçamak, Papağan, Karabiber*, s.186). “Bülbül gibi şakımak” malumdur. Bu müşebbehün bihin sürdürülebilirliği ifade klişe olduğu için garanti altındadır. Bülbül artık bir kuş olmak ve nefsinde bulunan özellikler ile burada temsil edilmez. Sadece kadının zatına aktarılacak ile pasif bir hale getirilmiştir. Dolayısıyla ile alanı çizilmiş mazmûnvâri bu ifadeler sadece çok orijinal bağlamlar içinde farklı bir yapı kazanırlar. Aksi halde bu ifadelerin şimdiki gibi analogik değerleri düşük olarak kalır.

“Saçları da güzeldi. Öyle ince ince, öyle sabah ışığı gibi dökülürdü ki... Saçlarla da iş bitmez. Gözlerinin o hiç eksilmeyen mavi suyu, yazın insanın vücuduna sarılan deniz suyu gibi mavi bir su idi, ama ne fayda!” (II, *Kaçamak, Papağan, Karabiber*, s.186). Trajik bir şekilde hayatı noktalanmış Fatma'nın tasvirinden birkaç parçayı muhteva yukarıdaki kısımda evvela saçlar (müşebbeh) sabah ışığına (müşebbehün bih); sonra da mavi gözleri (müşebbeh) yazın insanın vücuduna sarılan deniz suyuna (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu teşbih-i mefrûk tarafeyn bakımından klişedir, sadece anlatımın canlılığı ve benzetme yönünün farklılığı bağlantıyı kuvvetli kılar. Dolayısıyla ile okurun üstüne düşünmesi gereken ve genişletilebilir bir kısım bulunmamaktadır benzetmelerde.

“Oturduk. Önümüzde Haliç batan güneşin deminki bütün renklerini emmiş, şimdi iyi yapılmamış bir mayonez gibi sızdırıyordu” (II, *Kaçamak, Papağan, Karabiber*, s.190). Haliç (müşebbeh) ile mayonez (müşebbehün bih) arasında kurulan rabita orijinaldir. Anlatılanlara uygun olarak da sıkıntılı ruh halini tamamlar niteliktedir. “İyi yapılmamış bir mayonez” ile batan güneşin bütün renklerini emmiş Haliç'i zihinde birleştirmek okurun iştirakine ihtiyaç duyar. Aktif katılım yorumlanma genişliği ile poetik bir tavır kazanır. Dolayısıyla ile benzetmenin analogik değeri yüksektir.

7.9. Bacakları Olsaydı

“Kalın adaleli, kıllar birbirine karışmış, bir karaltının arasından donuk beyaz derisi bakan, karınca üşüşmüş mermer gibi bacağını, pantolonunu sıyırıp gösterecekti” (II, *Bacakları Olsaydı*, s.196). Anlatıcının zihninde sakat adam için tahayyül ettiği bacak (müşebbeh), üzerine karınca üşüşmüş mermere (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu benzetme şüphesiz orijinaldir. Fakat ideal olan yorumlanma esnekliği, müphemlik yoktur. Bunun en bariz delili görsellik ile kurgulanan bağlantının (delâlet sürecinin tamamlanması) okurdan okura farklılık arz edemeyecek olmasıdır. Bacak, karınca ve mermer kelimeleri çok farklı bir alan oluşturmazlar yani.

“Düz kalın burnunun kenarlara doğru taşkınlığı ile bir hizada kesilmiş kara bıyıkları yüzünün keskin hatlarını yumuşatıyor, ona, ayağını bir dost yüzünden kaybetmiş, artık bu kaybedilmiş bacak

yüzünden gelmeyecek olan sevgilisini neşeye yakın bir hüznle bekleyen bir Şarlo hali veriyordu” (II, *Bacakları Olsaydı*, s.194-5). Kişinin hâli (müşebbeh) ile Şarlo (müşebbehün bih) arasında kurulan rabıta anlatıma güzellik katar. İdraki de kolaydır bu benzetmenin. Sarihtir, sürdürülemez. Fakat okurun üzerinde düşünmesini gerektirecek bir derinliğe sahip değildir. Zira “kaybedilmiş bacak yüzünden gelmeyecek olan sevgilisini neşeye yakın bir hüznle bekle[mek]” Şarlo’nun anlama katacaklarını özetler niteliktedir.

“Bizim gibi akşama kadar fırça sallayacağına mevlit okur gibi sallanır, durur” (II, *Bacakları Olsaydı*, s.197). Dilencinin vaziyeti (müşebbeh) sallanmak bakımından (vech-i şebeh) mevlit okuyanlara (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu kendisine benzetilen de yine AKA kapsamındadır. En azından idrak süreci aksamaz, sarihtir benzetme ve sürdürülebilir.

“Kaymak gibi beyaz bir Yahudi karısı ile evlidir” (II, *Bacakları Olsaydı*, s.197). Kadın (müşebbeh) beyaz olmak bakımından kaymağa (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Benzetme klişedir, sarihtir ve sürdürülebilir. Dolayısı ile analogik kıymeti azdır.

7.10.Ayten

“Arkadan bakılınca ince bacaklar, kalçasız, zayıf, hafifçe önüne eğik vücudu, sonra kullanıla kullanıla ip gibi olmuş, siyah kurdele ile bağlı saçları ile çirkindir” (II, *Ayten*, s.198). Saçlar (müşebbeh) çok kullanılmak bakımından (vech-i şebeh) ipe (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Orijinal değildir teşbih, klişedir; sürdürülebilir. Okurun aklını karıştıran, onu düşündüren ve yorumlamasını gerektiren bir muhtevaya sahip değildir.

“Bir sene kahvemi içerken onu seyrettim. Her gün bir zariflik, bir güzellik, bir buluş, bir başkalık gelip ona, kuş gibi yuva yaptı” (II, *Ayten*, s.201). Teşbih-i tevsiye, yani birden fazla müşebbehi (zariflik, güzellik, buluş, başkalık) olan teşbihin müşebbehün bihi gayet sarih olmasına rağmen bağlam sarih değildir. Yani zarafet nasıl yuva yapar? Yahut güzellik nasıl yuva yapar? Kuş ile sair unsurlar arasındaki bağlantı bu bakımdan yorumlanmaya müsaittir, genişletilebilir ve okurun aktif katılımını sağlar. Analogik değeri yüksektir benzetmenin.

7.11.Papaz Efendi

“Yağlı saçları, çok beyaz, geniş alınının üstüne haşarı bir çocuğunki gibi dökülmüştü” (II, *Papaz Efendi*, s.204). Benzetme gayet sarihtir. Papaz Efendi (müşebbeh) saçlarının şekli ile (vech-i şebeh) haşarı bir çocuğa (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu ifade sarihtir, klişe değildir fakat. İdrakinin kolay olması ve derinlikten uzak olması sebebi ile B tipi bir metafordur.

“İki sıra, sadakor gömleği gibi beyaz dişi, siyah sakalının arasında parlayıverince, yüzünden o Bizanslı, Ortodoks mana uçuvermişti” (II, *Papaz Efendi*, s.204). Yine AKA için bir misal. Manaya vakıf olmak için evvela “sadakor” nedir onu bilmek gerek. Sadakor, “düz dokunmuş, açık saman renginde bir tür ipek kumaş”tır. Dişler için müşebbehün bih olarak kullanılmıştır. Klişe olmasa da çok

sarih olması ve yorum sürecine tâbî olmaması sebebi ile analogik kıymeti azdır.

“Tohum gibi askerim, toprak gibi cephanem olduktan sonra, dedi, kazanmazsam ayıp olurdu” (II, *Papaz Efendi*, s.207). Asker (müşebbeh) çokluk bakımından tohuma (müşebbehün bih) ve cephane de (müşebbeh) yine aynı benzetme yönü ile toprağa (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu ifadelerde de tohum ve toprak üstünde düşünülmeden doğrudan “çokluk” idrak edildiği için analogik değer düşüktür.

“Öteki elinde genç kızın ufacık eli, bir de bembeyaz, sakız gibi bir mendil vardı” (II, *Papaz Efendi*, s.211). “Sakız gibi” de yine klişe bir ifadedir. Mendil (müşebbeh) beyaz olmak bakımından (vech-i şebah) sakıza (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Böylece beyazlık mendilin zatında olmaktadır, ifade sarihtir. Klişe olduğu için de sürdürülmesi garanti altındadır.

7.12. Bir Külhanbey Hikayesi

“Kibrit yere düştüğü zaman, tozların üzerinde bir dinamit fitili gibi bir çizgi yapar” (II, *Bir Külhanbey Hikayesi*, s.214). Kibritin yere düştüğünde yaptığı çizgi (müşebbeh) dinamit fitiline (müşebbehün bih) benzetilmektedir. Bu nispeten orijinal bir benzetmedir, fakat derinlikten yoksundur. Okurun üzerinde düşünmesini gerektirecek bir genişlemeye sahip değildir.

“Dişiler yumurtalar almaya savaştığını görünce pike yapan tayyareler gibi bana hücum edecekler, korkutmaya çalışacaklar” (II, *Bir Külhanbey Hikayesi*, s.219). Dişi martılar (müşebbeh), tayyareler (müşebbehün bih) ile mukayese edilmektedir. Bir kuşun uçağa teşbih edilmesi de yine klişedir, sürdürülebilir ve okurun aktif katılımına müsaade etmez. Uçmak fiili her iki taraf için de ortak olduğu için metafor kendini meşrulaştırma eğilimi içindedir. Bu da analogik kıymeti ziyadesi ile düşürür.

7.13. Hayvanca Gülen Adam

“Büyük, şimdi buruşuk dudaklarının kenarı suyu kaçırmış iplik gibi uzayan tükürüklerle kaplıydı” (II, *Hayvanca Gülen Adam*, s.230). Tükürük (müşebbeh) ile iplik (müşebbehün bih) arasındaki rabıta da diğerleri gibi anlatıma *güzellik* katmakla beraber bir derinliğe sahip değildir. İdeal olan yorumlanabilirlik, okurun aktif katılımına imkân sağlama, seleksiyon tavrına sahip olmak gibi vasıflar bu teşbihte mevcut değildir.

“Dudaklarının kenarından hayal gibi beyaz bir dil geçti” (II, *Hayvanca Gülen Adam*, s.231). Dil (müşebbeh) hayale (müşebbehün bih) teşbih edilmektedir. Ortak noktanın beyaz olması nispeten işleyişi aksatır gibi görünse de hikâyenin tamamındaki garabet tasviri destekler. Fakat yine bu benzetmede genişletilebilirlik imkânı yoktur. Önceki cümlenin “Benim karı yok. Karı güzel...” olması ile mücerret tasavvur alternatifleri azaldığı için poetik tavır daha da kısıtlıdır.

Netice

Benzetmelerin “analogik değerinin düşük” sayılması benzetmeleri kıymetsiz, basit yahut

sıradan oldukları anlamına gelmez. Hatta benzetme yönü iyi kurgulanmış bir benzetme metin içinde A Tipi metafora galebe çalabilir. Burada sadece genel kaidelerin işlevselliğini tetkik için teoriye sağlam bir zemin hazırlama çabası ile misaller tetkik edilmiştir. Sıradan bir zihnin müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki rabıtayı “bilinenler” çerçevesinde kurması (kombinasyon) ve tarafeynin bilinmeyenler dünyasından alınması ile idrake çalışması (seleksiyon) iki temel davranıştır aslında. Daha basit izah etmek gerekirse iki somut arasındaki rabıtayı biliriz ve zihnimiz bunu kavramakla zorluk çekmez. Oysa taraflardan biri soyut olursa doğal olarak tasavvur etmemiz, tahayyül etmemiz gerekir. Şayet her iki taraf da soyut olursa bu aklî çaba artar. Bu hususu şemalaştırmak mümkündür:

müşebbeh	müşebbehün bih	vech-i şebeh
aklî	hissî	aklî veya hissî
hissî	aklî	aklî
aklî	aklî	aklî
hissî	hissî	hissî
hissî	hayâlî	hissî
hayâlî	hissî	hissî

Tarafeynin durumuna göre vech-i şebeh tavrının genel eğilimi bu şekildedir; yani tarafeynin durumuna göre benzetme yönünün alabileceği olası durum budur. Hayâlî ile hissî aynı kapsamdadır; aklî ile arasındaki farka dikkat edilmelidir. Vehmî de aklî ile aynı kapsamda olup hissî sahasında ayrı tutulmalıdır. Sıfatların akla dayananlarında sıfatlar ya rûhânî olur ya da hakiki (zekâ, dikkat, bilgi, irfan, güç, cömertlik, öfke vb). Bunların hariçte tezahürleri vardır. Hariçte tezahürü yoksa da vehmî, tasavvurî olur. Netice itibarıyla *aklî* ve *hissî* taksimi (hayâlî ve vehmî ayrımı unutulmadan) teşbih sanatının idraki için oldukça mühimdir. Dikkat edilmesi gereken husus müşebbehin *aklî* ve müşebbehün bihin *hissî* olduğu durumlardır. Bu vaziyette beytin anlamına bakılarak vech-i şebehin yani tertip neticesinin aklî mi hissî mi olduğuna karar verilebilir. Sait Faik’te orijinal olan ise iki hissîden aklî çıkarabilmesidir.

Sait Faik’in görünen ve bilinenleri farklı bir açıdan yorumlamak ve klişenin sınırlarını aşip eşyayı yeniden biçimlendirmek tavrı en ziyade metne yayılmış bağlamlar içinde kendini gösterir. Mesela: “Önümüzde Haliç batan güneşin deminki bütün renklerini emmiş, şimdi iyi yapılmamış bir mayonez gibi sızdırıyordu” (II, Kaçamak, Papağan, Karabiber, s.190). Yani lokal olarak kıymet taşıyan benzetme esas anlamını ve işlevselliğini metin içinde ve metin okunduğunda kazanır. Bu noktada bağlam ve vech-i şebeh Sait Faik hikâyeciliği için diğer öğelerden daha baskınmış gibi görünmektedir.

Bir diğer mesele de orijinal benzetmelerin (yani buluş içerenlerin) genişletilmeye müsait olmamasıdır. Klasik olan tavır metaforun düşündürmesi, kapalı olması, yorumlanmak için okura ihtiyaç duymasındır. Bu misaldeki gibi: “Vücudunda akşamki rüyanın zehiri ve tadı pelte pelte bir rüsüp gibi dibe çöktüğünü hissediyordu” (II, *Şeytanın Minaresi*, s.104).

Oysa birçok misalde benzetme yönünün anlık bir ışık parlaması gibi olduğu, bir tek dokunuş ve darbe ile tesir ettiği görülmektedir. Mesela: “Neşem son haddini bulmuştu. Vidalarım sıkılmış, delk ve temas yerlerim yağlanmış gibiydi. Bir makine homurtusuyla ıslık çalarak uzaklaştım” (I, *Şehri Unutan Adam*, s.69) yahut “İhtiyar talebe, en çok saatlere kızılıyordu. Nasıl oluyordu da saatler, bir munis yaz yağmuruna karşı ruh peyda etmişler gibi makineden kollarıyla ağırlaşır, sakinleşirler, dururlardı” (I, *İhtiyar Talebe*, s.112), yahut da: “Bulutlar, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın gidiyorlardı” (I, *Kim Kime*, s.204)

Okurun çok çaba harcamadan ona altın yıldızlı tabakta sunulan köfteyi tüketmesi ile tekrar tekrar yağurması, baharatını ayarlaması, kendi başına servis etmesi, bölüşmesi, pişirmesi, kusması, bazı parçaları tükürmesi, bunun onu zehirlemesi, yahut karnını uzun müddet tok tutması arasında fark vardır. Sait Faik'in sevilme sebeplerinden biri de bu olmalıdır. Okunduğunda tam anlaşılmak ve okurun tam iştirakini sağlamak bu bakımdan emsalsiz bir meziyettir. Fakat bu durum şöyle bir neticeyi doğurur. Bulutların, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın gittiklerini tahayyül eden okur bunu ikinci kez tahayyül etmez. Bunu tüketmiştir, bu kullanmıştır (bkz. I, *Kim Kime*, s.204). Halbuki karanlıktan, riyadan, zulümden, hürriyetsizlikten korkar gibi ürkmek (I, *Sevmek Korkusu*, s.89); sıcak, ılık ve karanlık gibi tatlı ve münzevi bir şey hakkında düşünmek (I, *Sevmek Korkusu*, s.90); ılık bir düşünce, bir uyanık rüya gibi gelip geçmek (I, *İhtiyar Talebe*, s.113) veya hasta olunan günlerde hislerin, fikirlerin izah edilemez, karanlık bir şiir gibi gözüken tarafının olması (I, *Ormanda Uyku*, s.191) her okunuşta farklı kıvamlarda tüketilebilir cinstendir. İdeal olan metaforik örgü ve kullanımlar ise daha ziyade Sait Faik'in son dönem hikâyelerinde müşahede edilir.¹⁰

Kaynakça

Abasıyanık, Sait Faik (1970): *Semaver, Sarnıç*, Bütün Eserleri I, İstanbul: Bilgi.

Abasıyanık, Sait Faik (1987): *Şahmerdan, Lüzumsuz Adam*, Bütün Eserleri II, İstanbul: Bilgi.

Aristoteles (1982): *Poetik*. Çev. Manfred Fuhrmann. Griechisch/ Deutsch. Reclam, Stuttgart.

Bochénski, Joseph M. (1956a): *Formale Logik*. Freiburg: Karl Alber (= Orbis Academicus, Band III, 2).

Bochénski, Joseph M. (1956b): Gedanken zur mathematisch-logischen Analyse der Analogie, in

---

¹⁰ Bu hususta da yakın zamanda yayınlanacak olan şu makalemize bakılabilir: “Sait Faik Abasıyanık'ın Alemdağ'ında Olup Bitenler Eşliğinde Nietzsche'nin Metafor Algısı ve 'Kötümserlik' Kavramı”

Studium Generale 9, S.121-125.

Bochénski, Joseph M. (1959): „Über die Analogie“. In: Ders. (1959): *Logisch- Philosophische Studien*. Freiburg: Karl Alber, 107-129.

Bühler, Karl (1927/1978): *Die Krise der Psychologie*. Berlin: Ullstein.

Bühler, Karl (1934/1978): *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Berlin: Ullstein.

Coenen, Hans Georg (2002): *Analogie und Metapher: Grundlegung einer Theorie der bildlichen Rede*, Berlin: de Gruyter.

Coenen, Hans Georg (1997): “Der Löwe Achilles. Überlegungen anlässlich der Metaphernlehre des Aristoteles”. In: Czapla, Beate/Lehman, Tomas/Liell, Susanne (eds.) Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, S.39-48.

Drewer, Petra (2003): *Die kognitive Metapher als Werkzeug des Denkens. Zur Rolle der Analogie bei der Gewinnung und Vermittlung wissenschaftlicher Erkenntnisse*. (Forum für Fachsprachenforschung), Tübingen: Narr.

Duman, Mehmet Akif (2018a): Von der Rhetorik zum belâgat, vom mecâz zur Metapher (*Die Suche nach einer terminologischen Äquivalenz zum Begriff Der Metapher im Türkischen durch Vergleich von Rhetorik und belâgat*), Berlin: Logos Verlag.

Duman, M. Akif (2018b): Sabahattin Kudret Aksal’ın “Vav’lar”ın Semiotik Bakımdan (Bühler’in Organon Modeli Eşliğinde), John R. Searle’ün Uyuşmazlık (Divergence) Bakışı İçinde ve Dil-Eylem Teorisi (Speech-Acts) Çerçevesinde Ele Alınması, *Asobid (Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, Cilt/Volume 2. Sayı/Issue 4. Aralık/December 2018, ss.11-36.

Duman, M. Akif (2018c): Roman Ossipowitsch Jakobson’un “Kombinasyon- Seleksiyon” Sisteminin Refik Halit Karay’ın “Sarı Bal” Hikâyesine Tatbiki, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 2019 (S.17) C.7, s.121-134.

Duman, M. Akif (2018d): John Langshaw Austin ve Ted Cohen’in Dil-Eylem (Speech Act) Teorileri Çerçevesinde Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Ecir Ve Sabır” Hikâyesine Atf-I Nazar. *MOLESTO*, Cilt:1, Sayı:4, s.38-52.

Eggs, Ekkehard (2001): „Metapher“. In: *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 5. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, S.1099-1183.

Evers, J. L (1969): *Mediacy means understandi metaphor*. Audiovisual Instruction, 14 (8), S.34-35.

Gentner, Dedre und Holyoak, Keith J. u.a. (Hg.) (2001): *The Analogical Mind. Perspectives from Cognitive Scicnce*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Gentner, Dedre und Jeziorski, Michael (1993): The shift from metaphor to analogy in Western

Aristoteles ve Coenen Merkezli Analoji Teorisi Kapsamında Sait Faik'in İlk Dönem Hikâyelerine Genel Bir Bakış

science. In: *Ortony*, S.447-480.

Hoppe, Johann Ignaz (1873): *Die Analogie: eine allgemein verständliche Darstellung aus dem gebiete der Logik*, Berlin: Link und Reinke.

Kluxen, W., Schwarz, H. ve Remane (1971): "Analogie". In: (Hg.) J. Ritter, K. Gründer, *Historische Wörterbuch der Philosophie*, Basel: Schwabe und Co., Bd. 1, S. 214-229.

Kunzmann, Peter (1998): *Dimensionen von Analogie: Wittgensteins Neuentdeckung eines klassischen Prinzips*, Parerga.

Levin, Samuel R. (1988): *Metaphoric Worlds. Conceptions of a Romantic Nature*. New Haven: Yale University Press.

Naci, Fethi (2003): *Sait Faik'in Hikayeciliği*, İstanbul: YKY.

Rolf, Eckard (2005): *Metaphertheorien. Typologie. Darstellung. Bibliographie*, Berlin/New York: de Gruyter.

Uyguner, Muzaffer (1996): *Sait Faik Abasıyanık 90 Yaşında*, Yaşamı, İstanbul: Bilgi yay.